

พระไตรปิฎก

ฉบับกระเป๋

เล่มที่ ๓๗

พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๔

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

พระไตรปิฎก ฉบับกระเป๋ เล่มที่ ๓๗

ISBN ๘๗๘-๘๗๔-๓๖๔-๘๖๒-๒

- พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน ๒๕๕๔
จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์ : ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑ (ชม พธ.บ.๔๑)
บรรณาธิการ : พิววัฒน์ ชัยสุข
ที่ปรึกษา : พระเมธีสุทธินิกร,
พระศรีวัชรมุนี, พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,
คณะทำงาน : ระวีง เรื่องสังข์, ประสิทธิ์ พุทธศาสน์ศรัทธา
เกษม แสงนนท์, พิววัฒน์ ชัยสุข, ธัญญเดชา ลีภา,
โยนก นาคพันธ์, จันทมร สีทาบุญลี,
ศศินิภา ชัยสุข, มณี อาลากุล
ชรินรัตน์ ชัยสุข, วรณิกา บรรณามล,
วรัญญา หงส์ชัยภูมิ

สงวนลิขสิทธิ์ ๒๕๕๔

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสน์ไทยการพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ซ.ก้านน้มน้ำมัน ต.๖ ถ.ก้านน้มน้ำมัน
แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐

ปาเพ็ญประโยชน์

ความสามารถปาเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เป็นเหตุให้สังคม มีความเจริญ และร่วมเป็น ระวังความเสื่อม และความรุ่มร้อน

ความสามารถมีต่างๆ กัน เมื่อนำความสามารถรวมกันเข้า ก็จะเป็นประโยชน์ร่วมกัน

โลกเจริญและร่วมเป็น เพราะต่างช่วยกันสร้าง ด้วยความสำนึก อย่างเดียวกัน คือ ปาเพ็ญประโยชน์

ในโอกาสที่ชมรมพุทธศาสนบัณฑิต รุ่นที่ ๔๑ แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋า ซึ่งเป็นการรวบรวมเนื้อหาของพระไตรปิฎก ใช้ภาษาที่อ่านแล้ว เข้าใจได้โดยง่าย สะดวกในการพกพา เพื่อประโยชน์ แก่ประชาชนผู้สนใจ โดยทั่วไป นับว่า ได้ปาเพ็ญประโยชน์ อย่างยิ่ง

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดคุ้มครองชมรมพุทธศาสนบัณฑิต รุ่นที่ ๔๑ ทุกท่าน ให้มีความสามารถยิ่งๆ ขึ้น เพื่อปาเพ็ญประโยชน์สืบไป.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

วัดสระเกศ

คำนำ

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑ คือ ผู้สำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๕ ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น ๖๗๐ รูป และได้ออกไปประกอบสัมมาอาชีพตามความสามารถของตนเองทั้งอยู่ในเพศบรรพชิตและลาสิกขา เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้รวบรวมพุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่น ๔๑ จำนวนหนึ่งที แนวคิดเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงได้จัดตั้ง “ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑” ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๑

ทางชมรมได้ดำเนินกิจกรรมมาตลอดระยะเวลา ๒ ปี ทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการร่วมแสดงมุทิตาสักการะแก่ผู้ที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมาโดยตลอด และยังขาดทุนสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมอย่างเพียงพอ จึงมีแนวคิดจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋าขึ้น :

พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋า สรุปลงมาจากพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม โดยการประมวลเนื้อที่ประชาชนทั่วไปสามารถอ่านแล้ว เข้าใจใจความที่อยู่เล่มนั้น ๆ ได้ โดยแยกเป็นเล่มเล็ก ๆ สามารถพกพาใส่กระเป๋าไปอ่านได้ทุกที่ ทุกเวลาที่ต้องการพักผ่อนด้วยการอ่านหนังสือ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกท่านจะเข้าถึงเนื้อหาของธรรมที่อยู่ในพระไตรปิฎกได้โดยง่าย และสะดวกในการพกพาติดกระเป๋าไปทุกที่ที่มีทาง

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

ความสำคัญของคัมภีร์กถาวัตถุ	๒
ความเป็นมาของคัมภีร์กถาวัตถุ	๔
โครงสร้างของคัมภีร์กถาวัตถุ	๑๗
เนื้อหาจัดตามกลุ่มสาระทางธรรม	๓๐
สรุปทรรศนะจากวาทกถาต่าง ๆ	๔๐

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๗

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๗ คือ คัมภีร์กถาวัตถุ เป็น
คัมภีร์ที่ ๕ แห่งพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมีทั้งหมด ๗ คัมภีร์ ที่
เรียกว่า สัตตปกรณ คือ

- (๑) ธัมมสังคณี
- (๒) วิภังค์
- (๓) ธาตุกถา
- (๔) ปุคคลบัญญัติ
- (๕) กถาวัตถุ
- (๖) ยมก
- (๗) ปิฎฐาน

ความหมายของคำว่า กถาวัตถุ

คำว่า กถา แปลว่า ถ้อยคำ คำกล่าว คำอธิบาย

หรือเรื่อง มีหลายอย่าง เช่น

๑. ตีรจณานกถา คำกล่าวที่ขวางทางพระนิพพาน

๒. วิคคาหิกกถา คำพูดคัดค้านข่มขู่

๓. สัมโมทนียกถาหรือสาราณียกถา คำกล่าวต้อนรับ
๔. อนุပ္พพิกถา เรื่องที่แสดงโดยลำดับ
๕. อาลาปกถาหรือสัลลาปกถาคำทักทายคำปราศรัย
๖. ปัพพณกัปปนกถา คำประพันธ์
๗. วาทกถา คำกล่าวแสดงวาทะหรือลัทธิ คำ

ประกาศลัทธิ

๘. ชัปปกถา คำตอบโต้สนับสนุนลัทธิของตน
๙. วิตถกถา คำตอบโต้หักล้างลัทธิอื่น

คัมภีร์อนุฎีกาของกถาวัตตุมูลฎีกาอธิบายว่า คำว่า

กถา ในคำว่า กถาวัตตุม หมายถึง วาทกถา เท่านั้น

คำว่า วัตตุม แปลว่า เรื่อง สิ่ง ข้อความ ที่ดิน หรือ
ที่ตั้ง ในที่นี้ ได้แก่ ที่ตั้ง หมายถึงตัวคัมภีร์หรือปกรณ์ ฉะนั้น
เมื่อรวมคำทั้งสองเข้าเป็น กถาวัตตุม จึงแปลว่า ปกรณ์อันเป็น
ที่ตั้งของกถา

ความสำคัญของคัมภีร์กถาวัตถุ

คัมภีร์กถาวัตถุเป็นคัมภีร์สำคัญทั้งด้านเนื้อหา วิธีการ และวัตถุประสงค์ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการชำระสะสาง มลทินในพระพุทธศาสนาแล้วในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

ความสำคัญทางด้านเนื้อหา

คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยวาทกถาต่าง ๆ ถึง ๒๒๖ กถา มีหมวดธรรมสำคัญหลายหมวด เช่น ชันฐ์ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ตลอดจนมรรค ผล นิพพาน ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า ในคัมภีร์นี้มีสูตรจำนวน ๑,๐๐๐ สูตรเป็นของสกวาที เถรวาท ๕๐๐ สูตรและเป็นของปรวาที อัจฉริยวาท ๕๐๐ สูตร จึงเป็นคัมภีร์ที่ประมวล วาทกถาหรือกถาแสดงลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้นมารวมไว้ แล้วเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างทางความคิดเห็นและความเชื่อ พร้อมทั้งชี้ผิดชี้ถูกให้ถือปฏิบัติไว้ด้วย

ความสำคัญทางด้านวิธีการ

วิธีการของคัมภีร์กถาวัตถุ เป็นวิธีการทางตรรกศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์ที่สุด และสำคัญที่สุด ถือกันว่าเป็นลักษณะเฉพาะของคัมภีร์นี้ จึงเป็นคัมภีร์ที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนักคิด นักเขียน นักพูด โดยเฉพาะนักโต้วาที

ความสำคัญทางด้านวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของคัมภีร์กถาวัตถุ คือ

(๑) เพื่อชี้ให้เห็นว่า วาทกถาต่าง ๆ ของฝ่ายปรวาทีหรืออจาริยวาท มีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากพระพุทธพจน์อย่างไร

(๒) เพื่อชี้แจงแสดงเหตุผลให้เห็นความถูกต้อง ตามความเป็นจริงที่ทรงแสดงไว้ทั้งนี้โดยมุ่งหวังว่า เมื่อฝ่ายนั้นรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะละมิจฉาทิฎฐิที่ทำให้ตีความพระพุทธพจน์ผิด ๆ ลงได้ และเกิดสัมมาทิฎฐิที่จะทำให้ตีความพระพุทธพจน์ถูกต้องตามความเป็นจริงต่อไป

ความเป็นมาของคัมภีร์กถาวัตถุ

ความเป็นมาของคัมภีร์กถาวัตถุ อาจแยกได้เป็น ๒ ตอน คือ

(๑) ตอนที่ เป็นพระพุทธพจน์โดยตรง

(๒) ตอนที่ เป็นผลงานของท่านพระโมคคัลลสีบุตร ติสสเถระ ซึ่งเป็นคัมภีร์กถาวัตถุที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ตอนที่ ๑

อรรถกถาเล่าความเป็นมาของพระอภิธรรมปิฎก มีใจความว่า หลังจากตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ๓ สัปดาห์ ในสัปดาห์ที่ ๔ พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ติดต่อกันตลอดทั้งสัปดาห์นั้น ณ รตนมรเจดีย์บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้

ต่อมาหลังตรัสรู้แล้ว ๗ พรรษา ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ ควงต้นคันทามพฤษ์ เขตกรุงสาวัตถี แล้วเสด็จจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประทับ ณ บันฑุกัมพลลีลาอาสน์ของท้าวสักกะจอมเทพ ภายใต้ต้นปาริชาติ ทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดาที่ไปอุบัติเป็นสันดุสิตเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิต และทวยเทพจากหมื่นจักรวาล ติดต่อกันตลอดพรรษานั้น

นักปราชญ์ทางพระอภิธรรมรุ่นก่อน ได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์ขยายความตรงนี้ไว้ว่า

ธมฺมสงฺคณิ วิภงฺคิ ทฺวาทส ยมกํ ตถาธาตฺกถํ จ
 ปุคฺคฺลปญฺญตฺตี สดฺตเมว จ กถาวตฺถุ ทสาหานิ ปญฺฐานํ
 ปญฺจวิสํ ทิเว มาตฺอุปฺฆานํ เทวานํ สมฺปวตฺตยิ

แปลว่า

ธัมมสังคณี ทรงแสดง ๑๒ วัน

วิภังค์ ทรงแสดง ๑๒ วัน

ธาตุกถา ทรงแสดง ๖ วัน

ปุคคลบัญญัติ ทรงแสดง ๗ วัน

กถาวัตถุ ทรงแสดง ๑๐ วัน

ยมก ทรงแสดง ๑๒ วัน

ปิฎฐาน ทรงแสดง ๒๕ วัน

อรรถกถาอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงคัมภีร์
ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ ยมกและปิฎฐาน
โดยพิสดาร ส่วนกถาวัตถุทรงแสดงโดยสังเขป คือทรงแสดง
แต่เพียงมาติกาของกถาต่าง ๆ มีปุคคลกถา เป็นต้นเพราะ
ทรงเล็งเห็นด้วยพระญาณว่า ในอนาคตกาล หลังจาก
พระองค์ปรินิพพานแล้ว ๒๑๘ ปี จะมีภิกษุผู้มีปัญญามากรูป
หนึ่ง ชื่อพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ ชำระสะสาทมลทินใน
พระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ แล้วแสดงกถาวัตถุปกรณ์ มี
ประมาณเท่าที่หมึกกาย

ได้ฝ่ายอธรรมวาทีโดยประมวลสูตรจำนวน ๑,๐๐๐
สูตรคือของฝ่ายสกวาทีฝ่ายธรรมวาทีหรือเถรวาท ๕๐๐ สูตร
ของฝ่ายปรวาที ฝ่ายอธรรมวาทีหรืออจาริยวาท ๕๐๐ สูตร

ตอนที่ ๒

ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ที่พระผู้มีพระภาคทรงเล็งเห็นนั้นเป็นบุตรของโมคคัลลีพราหมณ์ชาวเมืองปาฐลีบุตร เมืองหลวงของแคว้นมคธ ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดมาก สามารถเรียนจบไตรเพทตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ ต่อมาเมื่ออายุได้ ๘ ขวบได้บรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา โดยมีท่านพระสิคควเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านได้เรียนพระวินัยปิฎกและเรียนกัมมัฏฐานจากท่านพระสิคควเถระ จนชำนาญแล้ว พระอุปัชฌาย์จึงนำไปฝากให้อยู่ศึกษาพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกกับท่านพระจันทวัชชีเถระ จนเชี่ยวชาญในปิฎกทั้งสองนั้น เมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นภิกษุหลังจากอุปสมบทได้ไม่นานนัก ท่านก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งจากพระเถระทั้งสองให้เป็นอาจารย์สั่งสอนพระธรรมวินัยแทน เพราะพระเถระเหล่านั้นชราภาพมากแล้ว มูลเหตุที่ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระแต่งตั้งคัมภีร์กถาวัตถุ เพราะได้มีการตีความพระพุทธพจน์แตกต่างกัน จนเกิดลัทธิและนิกายต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการแทรกแซงจากนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดลัทธิธรรมปฏิรูปมากขึ้น จนพระพุทธศาสนาวิหวมอง

ท่านจึงแต่งคัมภีร์นี้ขึ้น เพื่อชี้แจงแสดงหลักการและเหตุผล
ให้เห็นว่า กถาแสดงลัทธินั้น ๆ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจาก
พระพุทธพจน์อย่างไร

เพื่อให้เห็นภาพรวมของการแตกแยกนิกายในพระ
พุทธศาสนา ขอประมวลเหตุการณ์มาแสดงไว้ ณ ที่นี้
โดยสังเขปดังนี้

๑. หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน พระเถระทั้งหลาย
มีท่านพระมหากัสสปเถระ ท่านพระอุบาลีเถระ ท่านพระ
อานนทเถระ เป็นต้น ได้ประชุมกันทำสังคายนาพระธรรม
วินัย เพื่อจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบแบบแผนและถือปฏิบัติ
กันสืบมาโดยมีมติมิให้แก้ไข เปลี่ยนแปลง ต่อเติม หรือตัด
ทอนส่วนใด ๆ ทั้งสิ้น การทำสังคายนาครั้งนี้นับเป็นครั้งที่
๑ ปราภฏว่า คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติตามมติของที่ประชุมนี้
เรื่อยมา จนถึง พ.ศ. ๑๐๐ การแตกแยกนิกายจึงเริ่มเกิดขึ้น

๒. ผู้ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในคณะสงฆ์เดิม คือ
ภิกษุชาววัชชีพวกหนึ่งซึ่งรู้จักกันว่า "พวกวัชชีบุตร" ได้ประพฤติ
นอกระรมนอกวินัย โดยบัญญัติข้อปฏิบัติขึ้นมา ๑๐ ข้อ ที่
เรียกว่า "วัตถุ ๑๐ ประการ" ทำให้เกิดความมัวหมองขึ้นใน
พระพุทธศาสนา พระเถระทั้งหลายมีท่านพระยสเถระเป็นต้น
จึงได้ประชุมกันพิจารณาและมีมติให้ขับพวกภิกษุวัชชีบุตร

เหล่านี้ก็ออกไปจากคณะสงฆ์ และประชุมกันทำสังคายนา พระธรรมวินัยขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ โดยมีพระเจ้ากาลาโศกราช พระราชโอรสของพระเจ้าสุสุนาคะ แห่งกรุงปาฏลีบุตร แคว้นมคธ เป็นผู้อุปถัมภ์ พวกภิกษุวัชชีบุตรที่ถูกขับออกจากคณะสงฆ์ ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป หนีไป อยู่ที่กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะรวบรวมกำลังเพิ่มเติมอีกจำนวนมากแล้วทำสังคายนา แข่งกับฝ่ายพระมหาเถระ เถรวาท เรียกการทำสังคายนาครั้งนั้นว่า มหาสังคิตติ หรือ มหาสังฆิกสังคายนา จึงเรียกคณะของตนว่า มหาสังฆิกะ ซึ่งถือว่าเป็นการแตกนิกายครั้งแรกในพระพุทธศาสนา

อนึ่ง เนื่องจากภิกษุเหล่านี้ยึดถือหลักธรรมและวินัยตามที่อาจารย์ของตนประยุคต์เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมและตัดทอนให้ผิดเพี้ยนไปจากพระพุทธพจน์ที่แท้จริง จึงมีชื่อว่า นิกายอาจรียวาท ส่วนคณะสงฆ์เดิม ซึ่งมีพระมหาเถระทั้งหลายเป็นผู้บริหารสืบทอดเจตนารมณ์ของพระมหาเถระผู้ทำสังคายนา ครั้งที่ ๑ นั้น มีชื่อว่า นิกายเถรวาท

ต่อมามีนิกายใหม่แตกจากนิกายมหาสังฆิกะ คือ

(๑) นิกายโคกุกะ

(๒) นิกายเอกพโยหาริกะ และต่อมามีนิกายใหม่แยก

ออกไปจากนิกายโคกุกะอีก ๒ นิกาย คือ

(๑) นิกาย ปิณณัตติวาท

(๒) นิกายพาทุลิกะ

ทั้ง ๒ นิกายนี้ บางทีเรียกรวมว่า พหุสสุติกะ

ต่อมามีภิกษุพวกหนึ่ง แยกออกไปจาก ๒ นิกายนี้

ตั้งชื่อนิกายใหม่ว่า เจริยวาท รวมทั้งนิกายมหาสังฆิกะ เป็น

๖ นิกาย

๓. เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๐ ได้มีภิกษุผู้นิยมฝ่าย

อาจริยวาทอีก ๒ พวก แยกตัวไปจากคณะสงฆ์เดิม (เถรวาท)

ตั้งนิกายใหม่ขึ้น ๒ นิกาย คือ

(๑) นิกายมหิสาสกะ

(๒) นิกายวัชชีปุตตกะ และมีนิกายใหม่แตกแยก

ออกไปตามลำดับอีก ๔ นิกาย

รวมนิกายอาจริยวาทที่แตกไปจากเถรวาทครั้งที่ ๒ นี้

มีจำนวน ๑๑ นิกาย

ถ้าจัดแบ่งตามหลักธรรม โดยถือฝ่ายที่ยึดหลักการ

เดิมของพระมหาเถระผู้ทำสังคายนาครั้งที่ ๑ คือ ไม่

เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือตัดทอนส่วนใด ๆ ของพระพุทธ

พจน์เป็น ฝ่ายธรรมวาที และฝ่ายที่ถือตรงกันข้ามเป็น ฝ่าย

อธรรมวาที จะจัดได้ดังนี้ คือ ฝ่ายธรรมวาที เถรวาท ๑

นิกายและฝ่ายอธรรมวาที อาจริยวาท ๑๗ นิกาย

นอกจากนิกายเหล่านี้ คัมภีร์ปิฎกปกรณ์ฎกเถาได้
ระบุชื่อนิกายที่เกิดขึ้นใหม่หลัง ๑๗ นิกายนั้น(หลังแต่งคัมภีร์
กถาวัตถุ) อีก ๖ นิกาย คือ

(๑) นิกายเหมวติกะ

(๒) นิกายราชคิริกะ

(๓) นิกายสิทถัตถิกะ

(๔) นิกายบุพพเสลียะ

(๕) นิกายอปรเสลียะ

(๖) นิกายวาชีรียะ

(นิกายที่ ๒-๕ เรียกรวมว่า นิกายอันธกะ)

๔. ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. ๒๗๑-

๓๑๒) พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เพราะหลังจาก
พระองค์ทรงเลื่อมใสในสามเณรนิโครธผู้เป็นพระราชนัดดา
แล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรง
บริจาคพระราชทรัพย์วันละจำนวนมาก อุปถัมภ์บำรุงภิกษุสงฆ์
ทั้ง ๑๘ นิกาย ดังกล่าวข้างต้น ส่วนพวกเดียรฉัตรที่ทรง
อุปถัมภ์บำรุงมาก่อน เมื่อทรงงดอุปถัมภ์บำรุง ก็ขาดลาภ
สักการะ จึงพากันหาอุบายเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อ
หวังลาภสักการะ เมื่อบวชแล้ว พอได้โอกาสก็นำเอาลัทธิของ

พวกตนเข้ามาแทรกในพระธรรมวินัย โดยอ้างว่า นี่แหละคือธรรม นี่แหละคือวินัย ส่วนพวกเดียรฉัตรที่ไม่ได้รับอนุญาตให้บวชในพระพุทธศาสนา ก็ปลอมตัวเป็นภิกษุเข้าไปปะปนกับพวกภิกษุในวัดต่าง ๆ และเข้าร่วมสังฆกรรม ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้น เพราะแยกไม่ออกว่า รูปไหนเป็นพระแท้ รูปไหนเป็นพระปลอม นอกจากนี้บางพวกยังนำลัทธินูชา เช่น การบูชาไฟ มาทำพิธีบูชาในวัดก็มี บางพวกนำวิธีทรมานตนด้วยความร้อน ๕ ชนิดมาบำเพ็ญก็มี บางพวกแสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามพระธรรมวินัยอย่างเห็นได้ชัดก็มี จนคณะสงฆ์ทนไม่ได้ ต้องงดทำสังฆกรรม เช่น ในวัดอโศการามของฝ่ายเถรวาทไม่ทำอุโบสถนานถึง ๗ ปี

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงทราบเรื่องเหล่านี้เข้า จึงทรงปรึกษากับพระเถระ ทั้งหลายมีท่านพระโมคคัลลสีบุตรติสสเถระเป็นต้น ในที่สุดทรงรับจะชำระมลทินในพระพุทธศาสนาให้หมดไป และทรงศึกษาลัทธิต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกพระพุทธศาสนา จากท่านพระโมคคัลลสีบุตรติสสเถระเป็นเวลา ๗ วัน ลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนาที่ทรงศึกษามีดังต่อไปนี้

๑. สัสสวาทะ ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกเที่ยง
๒. เอกัจจสัสสวาทะ ลัทธิที่ถือว่าบางอย่างเที่ยง

๓. อันตานั้นติกวาทะ ลัทธิที่ถือว่า โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด

๔. อมราวีกเขปิกวาทะ ลัทธิที่พูดหลบเลี่ยงไม่ แน่นอนตายตัว

๕. อธิจจมุปป็นิกวาทะ ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและ โลกเกิดขึ้นเอง ไม่มีเหตุปัจจัย

๖. สัณฺญูวาทะ ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัณฺญา

๗. อสัณฺญูวาทะ ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาไม่มีสัณฺญา

๘. เนวสัณฺญูนาสัณฺญูวาทะ ลัทธิที่ถือว่า หลังจาก ตายแล้วอัตตามีสัณฺญูก็กมีไ้ ไม่มีสัณฺญูก็กมีไ้

๙. อูจเฉทวาทะ ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาขาดสูญ

๑๐. ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ ลัทธิที่ถือว่า มีสภาวะ บางอย่างเป็นนิพพานใน ปัจจุบัน

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเข้าพระทัยสาระสำคัญ ของลัทธิต่าง ๆ ทั้งในพระพุทธศาสนาและนอกพระพุทธ- ศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ที่อโศการาม ให้กั้มน่าระหว่างที่ประทับกับที่นั่งของพระสงฆ์ และให้จัดที่

นั่งของพระสงฆ์แยกเป็น กลุ่ม ๆ กลุ่มละลัทธิ แล้วตรัสถามให้ตอบตามลำดับกลุ่ม ตรัสถามว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงถือวาทีอะไร พระสงฆ์แต่ละรูปตอบตามลัทธิของตน คือ ตอบว่าทรงถือสัตสทวาทีบ้าง เอกัจจสัตสทวาทีบ้าง อันตานันตีกวาทีบ้าง อมราวีกเขปิกวาทีบ้าง อธิจจสมุปปันนิกวาทีบ้าง สัตถุญิวาทีบ้าง อสัตถุญิวาทีบ้าง เนวสัตถุญีนาสัตถุญิวาทีบ้าง อุจเฉทวาทีบ้าง ทิฏฐธัมมนิพพานวาทีบ้าง ผู้ที่ตอบดังกล่าวมา ทรงทราบว่าเป็นพวกเดียรฉัตร จึงรับสั่งให้สึกออกไปโดยพระราชทานผ้าขาวให้นุ่งห่ม แล้วตรัสถามกลุ่มอื่นต่อไป เมื่อพระสงฆ์กลุ่มใดตอบว่า "ทรงถือวิภังชวาที" ทรงปรึษาท่านพระโมคคัลลบุตรติสสเถระว่า ใช้หรือไม่ เมื่อพระเถระถวายพระพรว่า ใช้ จึงทรงประกาศว่า "บัดนี้พระศาสนาบริสุทธิ์แล้ว ขอนิมนต์พระคุณเจ้าทำอุโบสถกรรมกันเถิด" และรับสั่งให้ตั้งกองอารักขาแก่พระสงฆ์ที่กำลังทำอุโบสถ แล้วเสด็จกลับพระราชวัง พระสงฆ์ที่รับสั่งให้สึกมีจำนวน ๖๐,๐๐๐ รูป ส่วนพระสงฆ์ที่เหลือจำนวน ๖,๐๐๐,๐๐๐ รูป ได้ประชุมทำอุโบสถในวันนั้น เมื่อทำอุโบสถเสร็จแล้ว ท่านพระโมคคัลลบุตรติสสเถระผู้เป็นประธานที่ประชุม ได้วิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เห็นว่าร้ายแรงพอที่จะทำให้พระศาสนาเสื่อมสูญได้

ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นอีก ในอนาคต จึงแสดงกถาวัตถุพรรณ โดยนำสูตรจำนวน ๑,๐๐๐ สูตร คือของฝ่ายสกวาที ๕๐๐ สูตรและของฝ่ายปรวาที ๕๐๐ สูตร มาจำแนกตามนัยและมาติกาของกถา ต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงวางไว้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับโต้ตอบวาทะของลัทธิอื่นสืบไป จากนั้นท่านได้คัดเลือกพระเถระผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกจำนวน ๑,๐๐๐ รูป จากภิกษุ ๖,๐๐๐,๐๐๐ รูป ที่เข้าประชุมครั้งนั้น เพื่อประชุมทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ต่อไป

กถาวัตถุพรรณหรือคัมภีร์กถาวัตถุ ที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระแสดงนี้ ถือว่าเป็นพระพุทธรพจน์ด้วย เพราะท่านแสดงตามนัยและมาติกาที่ทรงวางไว้ให้ซึ่งก็เหมือนกับพระสูตรทั้งหลายที่พระสาวกแสดงตามนัยมาติกาหรืออุทเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้เช่น มรुปีณติกสูตรของพระมหากัจจानะ ในมัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒) สัจจวิภังคสูตร ของท่านพระสารีบุตร ในมัชฌิมนิกาย อุปรปีณณาสก์ (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔)

อนึ่ง วาทกถาที่ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระนำมาจำแนกในคัมภีร์กถาวัตถุ นั้นเป็นของนิกายอาจริยวาท ๑๗ นิกาย และลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนาตั้งกล่าวข้างต้น แต่

ท่านมิได้ระบุไว้ชัด ๆ ว่า วาทกถาไหนเป็นของนิกายใด ท่านใช้ชื่อรวมว่า "ปรวาที" เท่านั้น เราทราบจากคัมภีร์ปิฎจ-ปกรณ์ฎฐกถาว่า วาทกถา ไหนเป็นของนิกายใด เช่น บุคคลกถา อรรถกถาอธิบายว่า เป็นพรรณนะของลัทธิเดียรถีย์ ของนิกายวัชชีปุตตกะ และนิกายสมิตียะ

นอกจากนั้นอรรถกถายังระบุชื่อนิกายที่เกิดใหม่อีกหลายนิกายไว้ด้วยคือ

๑. นิกายอันธกะ มีศูนย์กลางอยู่ตอนใต้ของอินเดียนที่เป็นรัฐอันธประเทศในปัจจุบัน มีนิกายย่อย ๔ นิกายคือ

๑.๑ นิกายราชคิริกะ

๑.๒ นิกายสิทธีตถิกะ

๑.๓ นิกายปุพพเสลียะ

๑.๔ นิกายอปรเสลียะ

๒. นิกายอุตตราปถกะ

๓. นิกายเหตุวาท

๔. นิกายเวตุลละหรือเวตุลลกะมหาปุณฺณวาที

พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ปิฎจปกรณ์ฎฐกถานำชื่อนิกายเหล่านี้มาอ้างว่า วาทกถาบางอย่างตรงกับพรรณนะของนิกายใหม่ ๆ นี้ด้วย เช่น สติปัฏฐานกถาที่มีพรรณนะว่า "สติปัฏฐานมิใช่มีเพียง ๔ ประการเท่านั้นแต่หมายถึง

สภาวะธรรม ทั้งหมดที่ใช้เป็นอารมณ์ของสติปัญญาฐานได้" และ
อ้างว่า "บัดนี้ (สมัยของท่าน) วาทกถานี้ตรงกับทรรศนะของ
นิกายอันธกะและนิกายที่แยกย่อยออกไปจากนิกายนี้คือ
นิกายปุพพเสลียะ นิกายอปฺรเสลียะ นิกายราชคิริกะ และ
นิกายสิทฺธัตถิกะ"

โครงสร้างของคัมภีร์กถาวัตถุ

โครงสร้างของคัมภีร์กถาวัตถุประกอบด้วยส่วนสำคัญ
๒ ส่วนคือส่วนเนื้อหาและส่วนวิธีการส่วนเนื้อหา
ประกอบด้วยวาทกถา (คำกล่าวแสดงลัทธิ) จำนวน ๒๒๖
กถา แบ่งเป็น ๔ ปัณณาสก์ครึ่ง ๒๓ วรรค วรรคละ ๑๐
กถา โดยประมาณ ส่วนวิธีการจำแนกวาทกถาเหล่านั้น
ประกอบด้วยนัยที่สำคัญ ๘ นัย เรียกว่า อัญจุมุขนัย หรือ
อัญจุกนิคคหนัย คือ นิคคหะ ๘ แบ่งเป็นอนุโลมปัจจนิกะ
๔ นัย เป็นปัจจนิกานุโลมะ ๔ นัย

เนื้อหาที่จัดตามลำดับวาทกถา

พระธัมมสังคากาจารย์ได้จัดแบ่งหมวดหมู่เนื้อหาใน
คัมภีร์กถาวัตถุออกเป็นปัณณาสก์ได้ ๕ ปัณณาสก์ คือ

- (๑) มหาปัณณาสก์
- (๒) นิยามปัณณาสก์

(๓) อนุสยปกรณ์าสกั

(๔) นิคคหปกรณ์าสกั

(๕) ขุททกอรรถปกรณ์าสกั

๔ ปกรณ์าสกัแรกปกรณ์าสกัละ ๕ วรรค ส่วน
ปกรณ์าสกัที่ ๕ มี ๓ วรรค รวมเป็น ๒๓ วรรคแต่ละวรรคแบ่ง
ออกเป็นกถา วรรคละ ๑๐ กถาบ้าง น้อยกว่านี้บ้าง มากกว่า
นี้บ้างรวมกถาทั้งหมดได้ ๒๒๖ กถาดังนี้

มหาปิ่นณาสกั

วรรคที่ ๑ (มหาวรรค) มี ๙ กถา คือ

- (๑) ปุคคลกถา
- (๒) ปริหานิกถา
- (๓) (ก) พรหมจริยกถา (ข) โอธิโสภกถา
- (๔) ชหตีกถา
- (๕) สัพพมัตถิตีกถา
- (๖) อตีตักขันธาติกถา
- (๗) เอกัจจมัตถิตีกถา
- (๘) สติปัญฐานกถา
- (๙) เหวัตถิตีกถา

วรรคที่ ๒ มี ๑๑ กถา คือ

- (๑) ปรุฬหารกถา
- (๒) อัญญาณกถา
- (๓) กังชากถา
- (๔) ปรวิตารณกถา
- (๕) วจีเภทกถา
- (๖) ทุกขาหารกถา

- (๗) จิตตัญญูติกถา
- (๘) กุกกุพกถา
- (๙) อนุப்புพพาทิสมยกถา
- (๑๐) โวหารกถา
- (๑๑) นิโรธกถา

วรรคที่ ๓ มี ๑๒ กถา คือ

- (๑) พลกถา
- (๒) อริยันติกถา
- (๓) วิมุตติกถา
- (๔) วิมูจจมานกถา
- (๕) อัญจุมกกถา
- (๖) อัญจุมกัสนอินทริยิกถา
- (๗) ทิพพจักชุกถา
- (๘) ทิพพโสตกถา
- (๙) ยถากัมมุปลคตญาณกถา
- (๑๐) สังวรกถา
- (๑๑) อสัณญุกถา
- (๑๒) เนวสัณญานาสัณญายตนกถา

วรรคที่ ๔ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) คิหิสสอรหาติกถา

- (๒) อุบัติติกถา
- (๓) อนาสวกถา
- (๔) สมันนาคตถา
- (๕) อุเปกขาสมันนาคตถา
- (๖) โพธิยาพุทโธติกถา
- (๗) ลักขณกถา
- (๘) นิยามอกันติกถา
- (๙) อปราปีสมันนาคตถา
- (๑๐) สัพพสัณฺเญชนัปปทานกถา

วรรคที่ ๕ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) วิมุตติกถา
- (๒) อเสกขญาณกถา
- (๓) วิปริตถา
- (๔) นิยามกถา
- (๕) ปฏิสัมภิทากถา
- (๖) สัมมตญาณกถา
- (๗) จิตตารัมมณกถา
- (๘) อนาคตญาณกถา
- (๙) ปัจจุปปันนญาณกถา
- (๑๐) ผลญาณกถา

นियามปิ่นณาสก

วรรคที่ ๖ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) นiyามกถา
- (๒) ปฏิจจสมุปปาทกถา
- (๓) สัจจกถา
- (๔) อารูปปกถา
- (๕) นิโรธสมาปัตติกถา
- (๖) อากาสกถา
- (๗) อากาโสสนิทัสสโนติกถา
- (๘) ปฐวีธาตุนิทัสสนาติอาทิกถา
- (๙) จักขุนทริยงฺสนิทัสสนันติอาทิกถา
- (๑๐) กายกัมมังสนิทัสสนันติกถา

วรรคที่ ๗ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) สังคหิตกถา
- (๒) สัมปยุตตกถา
- (๓) เจตสิกกถา
- (๔) ทานกถา
- (๕) ปริโภคมยปุญญกถา
- (๖) อิตถีทนนกถา
- (๗) ปฐวีกัมมวิปาโกติกถา

(๘) ชรามรณังวิปาโกติกถา

(๙) อริยธัมมวิปากกถา

(๑๐) วิปาโกวิปากธัมมธัมโมติกถา

วรรคที่ ๘ มี ๑๑ กถา คือ

(๑) นคติกถา

(๒) อันตราภวกถา

(๓) กามคุณกถา

(๔) กามกถา

(๕) รูปธาตुकถา

(๖) อรูปธาตुकถา

(๗) รูปธาตุดยาอายุตชนกถา

(๘) อรูปธาตูกถา

(๙) รุปังกัมมันติกถา

(๑๐) ชีวิตินทรียกถา

(๑๑) กัมมเหตุกถา

วรรคที่ ๙ มี ๑๑ กถา คือ

(๑) อานิสังสัทสสาวิกถา

(๒) อมตารัมมณกถา

(๓) รุปังสารัมมณันติกถา

(๔) อนุสยาอนารัมมณกถา

- (๕) ญาณังอนารัมมณันติกถา
- (๖) (ก) อตีตารัมมณกถา
- (ข) อนาคตารัมมณกถา
- (๗) วิตักกานุปตติกถา
- (๘) วิตักกวิปหารสัททกถา
- (๙) นยถาจิตตัสสวาชาตีกถา
- (๑๐) นยถาจิตตัสสกายกัมมันติกถา
- (๑๑) อตีตानาคตปัจจุปปันนกถา

วรรคที่ ๑๐ มี ๑๑ กถา คือ

- (๑) นิโรธกถา
- (๒) รุปังมคโคติกถา
- (๓) ปัญจวิญญาณสมังคิสสมัคคภาวนากถา
- (๔) ปัญจวิญญาณากุสลาปิอกุสลาปีติกถา
- (๕) สาโภคาติกถา
- (๖) ทวีหีสีเลหิกถา
- (๗) สีลังอเจตสีกัณติกถา
- (๘) สีลังนจิตตานุปริวัตตีติกถา
- (๙) สมာทานเหตุกถา
- (๑๐) วิญญัตตีสีลันติกถา
- (๑๑) อวิญญัตตีสูลยันติกถา

นิตยปัณณาสกั

วรรคที่ ๑๑ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑-๓) ติสโสปิอนุสยภถา
- (๔) ญานภถา
- (๕) ญานังจิตตวิปปยุตตันตภถา
- (๖) อิทังทุกขันตภถา
- (๗) อิทธิพลภถา
- (๘) สมารภถา
- (๙) ฐัมมัญจิตตภถา
- (๑๐) อนิจจตภถา

วรรคที่ ๑๒ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) สังวโรกัมมันตภถา
- (๒) กัมมภถา
- (๓) สัทโทวิปาโกตภถา
- (๔) สพายตภถา
- (๕) สัตตักขัตตปุรมภถา
- (๖) โกลังโกลภถา
- (๗) เอกพีชภถา
- (๘) ชีวิตาโวโรปนภถา
- (๙) ทุคคตภถา

(๑๐) สัตตมภวีกกถา

วรรคที่ ๑๓ มี ๑๐ กถา คือ

(๑) กัปปัญจกถา

(๒) กุสลปฏิลากกถา

(๓) อนันตราปยุตตกถา

(๔) นียตัสสนิยามกถา

(๕) นิวุตกถา

(๖) สัมมุขีภุตกถา

(๗) สมาปนโนอัสสาเทติกถา

(๘) อสาดราคกถา

(๙) รัมมัตถนาอัพยากตาติกถา

(๑๐) รัมมัตถนาทุกขสมุทโยติกถา

วรรคที่ ๑๔ มี ๙ กถา คือ

(๑) กุสลากุสลปฏิสันทหนกถา

(๒) สพายตनुปปัตติกถา

(๓) อนันตรปัจจยกถา

(๔) อริยรูปกถา

(๕) อัญญอนุสโยติกถา

(๖) ปริยฐานังจิตตวิปปยุตตันติกถา

(๗) ปริยาปนนกถา

(๘) อภัยกตกา

(๙) อปรียาปนนกา

วรรคที่ ๑๕ มี ๑๑ กถา คือ

(๑) ปัจจยตากถา

(๒) อัญญมัญญูปัจจยกา

(๓) อัทธากถา

(๔) ขณลยมุหุตตกา

(๕) อาสวกถา

(๖) ชรามรณกา

(๗) สัจญญาเวทียิตกถา

(๘) ทุตติยสัจญญาเวทียิตกถา

(๙) ตติยสัจญญาเวทียิตกถา

(๑๐) อสัจญญัตตตูปีกากถา

(๑๑) กัมมุปัจจยกา

นิกคหปัณณาสกั

วรรคที่ ๑๖ มี ๑๐ กถา คือ

(๑) นิกคหกา

(๒) ปักคหกา

(๓) สุขานุปปทานกา

(๔) อธิคัยหมนสิการกา

- (๕) รุปึงเหตุติกถา
 - (๖) รุปึงสเหตุกันติกถา
 - (๗) รุปึงกุสลากุสลันติกถา
 - (๘) รุปึงวิปาโกติกถา
 - (๙) รุปึงรูปาวจรารูปาวจรันติกถา
 - (๑๐) รูปราโครูปธาตูปริยาป็นโนติอาทิกถา
- วรรคที่ ๑๗ มี ๑๑ กถา คือ

- (๑) อตถิอรหโตปญญูปจโยติกถา
- (๒) นัตถิอรหโตอกาลมัจจุติกถา
- (๓) สัพพมิตังกัมมโตติกถา
- (๔) อินทริยพัทธกถา
- (๕) ชูเปตวาอริยมัคคันติกถา
- (๖) นวัตตัพพังสังโฆทักขินังปฏิคคัณหาตีติกถา
- (๗) นวัตตัพพังสังโฆทักขินังวิโสเธตีติกถา
- (๘) นวัตตัพพังสังโฆญชตีติกถา
- (๙) นวัตตัพพังสังฆัสสทินนังมหัพปลันติกถา
- (๑๐) นวัตตัพพังพุทธัสสทินนังมหัพปลันติกถา
- (๑๑) ทักขินาวิสุทธิกถา

วรรคที่ ๑๘ มี ๙ กถา คือ

- (๑) มนุสสโลกกถา
- (๒) รัมมเทสนากถา
- (๓) กรุณากถา
- (๔) คันธชาติกถา
- (๕) เอกมัคคกถา
- (๖) ฌานสังกัณฑิกถา
- (๗) ฌานันตริกกถา
- (๘) สมাপันโนสัททังสุณาตีติกถา
- (๙) จักขุนารูปั๋งปีสสตีติกถา

วรรคที่ ๑๙ มี ๘ กถา คือ

- (๑) กิเลสขหนกถา
- (๒) สุญญตาทกถา
- (๓) สามัญญผลกถา
- (๔) ปัตติกถา
- (๕) ตถตาทกถา
- (๖) กุสลกถา
- (๗) อัจฉันตนิยามกถา
- (๘) อินทริยกถา

วรรคที่ ๒๐ มี ๖ กถา คือ

- (๑) อัสัญจิจจกถา
- (๒) ญาณกถา
- (๓) นิริยपालกถา
- (๔) ตีรัจฉานกถา
- (๕) มัคคกถา
- (๖) ญาณกถา

ขุททกอรรถมปิณณาสกั

วรรคที่ ๒๑ มี ๘ กถา คือ

- (๑) สาสนกถา
- (๒) อวิวิตตกถา
- (๓) สัตถุโณชนกถา
- (๔) อิทธิกถา
- (๕) พุทธกถา
- (๖) สัพพทิสากถา
- (๗) รัมมกถา
- (๘) กัมมกถา

วรรคที่ ๒๒ มี ๑๐ กถา คือ

- (๑) ปรีนิพพานกถา
- (๒) กุสลจิตตกถา

- (๓) อาเนญชกถา
- (๔) รัมมาภิสมยกถา
- (๕-๗) ติสโสปีกถา
- (๘) อัพยาทกถา
- (๙) อาเสวนปัจจยตาทกถา
- (๑๐) ขณิกกถา

วรรคที่ ๒๓ มี ๙ กถา คือ

- (๑) เอกาธิปปายกถา
- (๒) อรหันตวัณณกถา
- (๓-๗) อีสสรียกามการิกากถา
- (๘) ปฎิรูปกถา
- (๙) อปรินิพผันนกถา

เนื้อหาที่จัดตามกลุ่มสาระทางธรรม

เนื้อหาในคัมภีร์กถาวัตถุอาจจัดแบ่งตามสาระทาง
ธรรมได้ดังนี้

๑. เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

- (๑) เรื่องพระโวหารของพระพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ
- (๒) เรื่องกำลังของพระตถาคต
- (๓) เรื่องชื่อว่าพระพุทธเจ้าเพราะปัญญาเป็นเครื่อง

(๔) เรื่องลักษณะของพระโพธิสัตว์

(๕) เรื่องการเกิดและการบำเพ็ญธรรมของพระ

โพธิสัตว์

(๖) เรื่องผลของการถวายทานแด่พระพุทธเจ้า

(๗) เรื่องพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในโลกหรือไม่

(๘) เรื่องการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า

(๙) เรื่องพระพุทธเจ้ามีพระกรุณาหรือไม่

(๑๐) เรื่องพระบังคนหนักและพระบังคนเบาของ

พระพุทธเจ้ามีกลิ่น หอมกว่าคันธชาติอื่นๆ

(๑๑) เรื่องฤทธิ์ของพระพุทธเจ้า

(๑๒) เรื่องพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีพุทธธรรมไม่

เท่ากัน

(๑๓) เรื่องพระพุทธเจ้าประทับอยู่ทั่วทุกทิศ

(๑๔) เรื่องพระโพธิสัตว์อุทิศศาสดาอื่นได้

๒. เรื่องเกี่ยวกับพระอรหันต์

(๑) เรื่องพระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตตผล

(๒) เรื่องความไม่รู้ของพระอรหันต์

(๓) เรื่องความสงสัยของพระอรหันต์

(๔) เรื่องคฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้

- (๕) เรื่องการบรรลุอรหัตตผลขณะปฏิบัติสมาธิหรือ
อยู่ในครรรภีได้
- (๖) เรื่องธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ไม่เป็น
อารมณ์ของอาสวะ
- (๗) เรื่องพระอรหันต์บริบูรณ์ด้วยผล ๔ ประการ
- (๘) เรื่องพระอรหันต์บริบูรณ์ด้วยอุเบกขา ๖
ประการ
- (๙) เรื่องความเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นจากการละ
สังโยชน์ทั้งปวง
- (๑๐) เรื่องพระอรหันต์มีอเสกขญาณได้
- (๑๑) เรื่องพระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตตผลเพราะ
กรรม
- (๑๒) เรื่องพระอรหันต์ยังมีการสั่งสมบุญ
- (๑๓) เรื่องพระอรหันต์ไม่มีอกาลมรณะ คือ ถ้า
กรรมยังไม่หมด จะไม่ปรินิพพาน
- (๑๔) เรื่องจิตของพระอรหันต์ในขณะที่ปรินิพพาน
- (๑๕) เรื่องพระอรหันต์ปรินิพพานได้ขณะที่จิตอยู่
ในอรุปฌาน
- (๑๖) เรื่องอมนุษย์แปลงเพศเป็นพระอรหันต์
เสพเมถุนธรรม

๓. เรื่องเกี่ยวกับพระอริยบุคคลอื่นนอกจากพระอรหันต์

- (๑) เรื่องพระอริยบุคคลละกิเลสเป็นส่วน ๆ
- (๒) เรื่องพระโสดาบันประเภทสกัดกัณฑ์ตปุรณะ
- (๓) เรื่องพระโสดาบันประเภทโกลังโกละ
- (๔) เรื่องพระโสดาบันประเภทเอกพีชี
- (๕) เรื่องพระโสดาบันอาจฆ่าสัตว์ได้
- (๖) เรื่องพระโสดาบันละทุกติได้

๔. เรื่องเกี่ยวกับลักษณะและแนวทางการปฏิบัติ

ธรรมของพระอริยะ

- (๑) เรื่องญาณทั้งหมดของพระตถาคตเป็นอริยะ
- (๒) เรื่องอเสกขญาณ
- (๓) เรื่องผลของอริยมรรคคือการละกิเลสเท่านั้น
- (๔) เรื่องรูปเป็นมรรค
- (๕) เรื่องผู้พร้งพร้อมด้วยวิญญาน ๕ ชื่อว่าผู้

เจริณมรรค

- (๖) เรื่องสังขารทั้งหลายเว้นอริยมรรค เป็นทุกข์
- (๗) เรื่องการเปล่งวาจาของผู้เจริณมรรค
- (๘) เรื่องพระอริยบุคคลทำให้แจ้งผลทั้ง ๔

ประการ ด้วยมรรคเดียว

(๙) เรื่องมรรคมืองค์ ๕

๕. เรื่องเกี่ยวกับปุถุชน

(๑) เรื่องปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้

(๒) เรื่องปุถุชนผู้มีฉานบรรลุมรรคได้

(๓) เรื่องปุถุชนมีความแน่นอนโดยส่วนเดียว

(๔) เรื่องความไม่รู้ของปุถุชน

(๕) เรื่องปุถุชนไม่สกัดจากสภาวะธรรมที่เป็นไปใน

ธาตุ ๓

๖. เรื่องเกี่ยวกับเทวดา

(๑) เรื่องพรหมจรรย์ของเทพ

(๒) เรื่องความสำรวมของเทพ

(๓) เรื่องการมีสัญญาของอสัญญัตต์

๗. เรื่องเกี่ยวกับคณะสงฆ์

(๑) เรื่องไม่ควรยอมรับว่าพระสงฆ์รับทักษิณา

ทานได้

(๒) เรื่องไม่ควรยอมรับว่าพระสงฆ์ทำทักษิณาให้

หมดจดได้

(๓) เรื่องไม่ควรยอมรับว่าพระสงฆ์ฉันได้

(๔) เรื่องไม่ควรยอมรับว่าทานที่ถวายแต่พระ

สงฆ์มีผลมาก

๘. เรื่องเกี่ยวกับคำสอน

- (๑) เรื่องหลักคำสอนเป็นเรื่องดัดแปลงขึ้นใหม่

๙. เรื่องเกี่ยวกับสภาวะธรรม

- (๑) เรื่องความมียู่หรือไม่มีอยู่ของบุคคล
- (๒) เรื่องความมียู่ของสิ่งทั้งปวง
- (๓) เรื่องความมียู่ของสิ่งบางอย่าง
- (๔) เรื่องความมียู่ของอดีต ปัจจุบันและอนาคต
- (๕) เรื่องการตั้งอยู่ต่อเนื่องของจิตดวงเดียว
- (๖) เรื่องจิตที่มีอดีตเป็นอารมณ์
- (๗) เรื่องจิตที่มีอนาคตเป็นอารมณ์
- (๘) เรื่องจิตถูกวิตกวิจารณ์ครอบงำ
- (๙) เรื่องวิญญาณ ๕ มีความผูกใจ
- (๑๐) เรื่องโสตวิญญาณเกิดขึ้นต่อเนื่องจากจักขุ

วิญญาณ

- (๑๑) เรื่องสภาวะธรรมทั้งปวงเป็นสภาวะที่แน่นอน

๑๐. เรื่องเกี่ยวกับอภิญา

- (๑) เรื่องทิพยจักขุ
- (๒) เรื่องทิพยโสตะ
- (๓) เรื่องบุคคลผู้มีฤทธิ์สามารถดำรงอยู่ตลอดทั้งปี

(๔) เรื่องพระพุทธเจ้าและพระสาวกแสดงฤทธิ์ได้

ตามปรารถนา

๑๑. เรื่องเกี่ยวกับการตรัสรู้

(๑) เรื่องการตรัสรู้ธรรมโดยลำดับ

(๒) เรื่องการหลุดพ้นของจิตที่มีราคะ

(๓) เรื่องการหลุดพ้นโดยลำดับ

(๔) เรื่องการละสังโยชน์ทั้งปวงเป็นอรหัตตผล

(๕) เรื่องวิมุตติญาณคือความหลุดพ้น

(๖) เรื่องการละกิเลสได้ขณะมีกิเลส

๑๒. เรื่องเกี่ยวกับอสังขตธรรม(นิพพาน)

(๑) เรื่องความดับ ๒ ประเภท

(๒) เรื่องเห็นอานิสงส์ในนิพพานละสังโยชน์ได้

(๓) เรื่องผลแห่งความเป็นสมณะเป็นอสังขตะ

(๔) เรื่องความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมทั้งปวงเป็น

อสังขตะ

(๕) เรื่องนิยามเป็นอสังขตะ

(๖) เรื่องปฏิเสธสมุปบาทเป็นอสังขตะ

(๗) เรื่องอริยสัง ๔ เป็นอสังขตะ

(๘) เรื่องอากาสนัญญายตนะเป็นอสังขตะ

(๙) เรื่องนิโรธสมาบัติเป็นอสังขตะ

- (๑๐) เรื่องอากาศเป็นอสังขตะ
- (๑๑) เรื่องนิพพานธาตุเป็นกุศล
- (๑๒) เรื่องบุคคลละกิเลสเป็นส่วน ๆ
- (๑๓) เรื่องพระอรหันต์ปรินิพพานขณะมีกุศลจิต
- (๑๔) เรื่องการบรรลุธรรมของสัตว์ที่อยู่ในครรภ์

และผู้ฝัน

- (๑๕) เรื่องการบรรลุอรหัตตผลของสัตว์ผู้อยู่ใน

ครรภ์และผู้ฝัน

- (๑๖) เรื่องสังโยชน์มีอมตะ(นิพพาน)เป็นอารมณ์
- (๑๗) เรื่องใช้ให้ทำอนันตริยกรรมบรรลุธรรมได้

๑๓. เรื่องเกี่ยวกับราคะ

- (๑) เรื่องราคะเทียม

๑๔. เรื่องเกี่ยวกับฉาน

- (๑) เรื่องการเปล่งวาจาของผู้เข้าฉาน
- (๒) เรื่องผู้เข้าสมาบัติที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์

อาจรู้ผิด ๆ ได้

- (๓) เรื่องสมาธิคืออาการต่อเนืองของจิต
- (๔) เรื่องผู้เข้าฉานยังมีความยินดี (ตัณหา)
- (๕) เรื่องการเลื่อนจากฉานหนึ่งไปอีกฉานหนึ่ง
- (๖) เรื่องสมาธิที่เกิดระหว่างฉาน

(๗) เรื่องการได้ยินเสียงของผู้เข้ามาน

๑๕. เรื่องเกี่ยวกับโลกและจักรวาล

(๑) เรื่องคติ ๖

(๒) เรื่องอंतरภาพ

(๓) เรื่องการไม่มีนายนิรยบาลในนรก

(๔) เรื่องอากาศเป็นสภาวะธรรมที่เห็นได้

๑๖. เรื่องเกี่ยวกับกรรม

(๑) เรื่องกรรมเป็นของเที่ยงแท้

(๒) เรื่องแผ่นดินเป็นผลของกรรม

(๓) เรื่องความแก่ความตายเป็นผลของกรรม

(๔) เรื่องกรรมทุกอย่างต้องมีผล

(๕) เรื่องทุกอย่างมาจากกรรม

(๖) เรื่องผู้ล่วงลับได้รับสิ่งที่ผู้อื่นในโลกอุทิศให้

(๗) เรื่องบุคคลแม้ไม่มีเจตนาทำให้มารดา

เสียชีวิตก็ชื่อว่ากระทำอนันตริยกรรม

๑๗. เรื่องเกี่ยวกับทุกข์

(๑) เรื่องสิ่งที่เนื่องด้วยอินทรีย์เท่านั้นเป็นทุกข์

(๒) เรื่องสังขารทั้งหลายยกเว้นอริยมรรคเป็นทุกข์

๑๘. เรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม

(๑) เรื่องเจตสิกธรรมคือทาน

(๒) เรื่องบุญที่สำเร็จด้วยการใช้สอย

(๓) เรื่องผู้พรังพร้อมด้วยมรรคต้องประกอบ

ด้วยศีล ๒ อย่าง

(๔) เรื่องศีลไม่เป็นเจตสิก

(๕) เรื่องศีลเจริญได้ด้วยการสมาทาน

(๖) เรื่องวิญญาณ ๕ เป็นกุศลและอกุศล

(๗) เรื่องกายวิญญูติและวจีวิญญูติเป็นศีล

(๘) เรื่องอวิญญูติเป็นความทุกข์

(๙) เรื่องอนุสัยเป็นอัพยากฤต

(๑๐) เรื่องอนุสัยกับปริยฐานกิเลสเป็นคนละอย่าง

(๑๑) เรื่องปริยฐานกิเลสไม่ประกอบกับจิต

(๑๒) เรื่องอาสวะ ๔ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ

(๑๓) เรื่องความสำรวมเป็นกรรม

(๑๔) เรื่องกัมป์ภูฐบุคคล(ฝ่ายชั่ว)ต้องดำรงอยู่

ตลอดกับ

(๑๕) เรื่องกัมป์ภูฐบุคคลไม่พึงได้กุศลจิต

(๑๖) เรื่องความต่อเนื่องระหว่างกุศลกับอกุศล

(๑๗) เรื่องการละกิเลสที่เป็นอดีต

(๑๘) เรื่องสัทธินทรีย์ไม่เป็นโลกียะ

สรุปพรรณนจากวาทกถาต่าง ๆ

เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาข้อมูลในคัมภีร์กถาวัตถุ
จึงได้นำวาทกถาทั้ง ๒๒๖ กถา มาแสดงว่า วาทกถาไหนมี
พรรณนโดยสรุปว่าอย่างไร ตรงกับพรรณนของนิกายใดบ้าง
ดังต่อไปนี้

แสดงพรรณนจากวาทกถาต่าง ๆ ดังนี้

๑. ปุคคลกถา ว่าด้วย บุคคล (อัตตา) มีอยู่จริง
เป็นวาทะของ เดียรถีย์ วัชชีปุตตกะและสมัตติยะนิกาย
๒. ปริหานิกถา ว่าด้วย พระอรหันต์มีโอกาศเสื่อม
จากอรหัตตผลได้ เป็นวาทะของ วัชชีปุตตกะ สมัตติยะและ
สัพพัตถิกวาท
๓. พรหมจริยกถา ว่าด้วย ในสวรรค์ไม่มีการประพฤติ
พรหมจรรย์เพื่อให้บรรลุมรรคผลได้ เป็นวาทะของสมัตติยะ
นิกายเป็นต้น

โอรโธสกถา ว่าด้วย พระอริยะไม่สามารถละกิเลส
แต่ละชนิดอย่างสิ้นเชิงได้ในขณะเดียวกัน เป็นวาทะของ
สมัตติยะนิกาย เป็นต้น

๔. ชหตติกถา ว่าด้วย แม้ปุณฺชนก็สามารถละกามราคะ
และโทสะได้เด็ดขาด เป็นวาทะของสมัตติยะนิกาย

๕. สัมผัสตถิตถิกถา ว่าด้วย สภาวธรรมท้งปวงที่ผ่านพ้นไปแล้วและที่ยังมำไม่ถึงย้อมมีสภำพเหมือกับสภำพที่เป็นปัจจุบันคือมีตัวตนปรำกฏไม่เปลี่ยนแปลง เป็นวำทะของ สัมผัสตถิกวำทนิกำย

๖. อตถิตักขันธำทิกถำ ว่าด้วย ขันธ อำตยนะ และธำตุ ที่เป็นอดีตและอนำคตย้อมมีตัวตนปรำกฏเหมือที่เป็นปัจจุบัน เป็นวำทะของสัมผัสตถิกวำทนิกำย

๗. เอกัจจมัตถิตถิกถำ ว่าด้วย กรรมที่เป็นอดีตแต่ยังไม่มีโอกำสให้ผล และกรรมที่เป็นอนำคตจะส่งผลแน่นอน ชื่อวำมีตัวตนปรำกฏอยู่ ตลอดกำลที่ยังไม่ให้ผล เป็นวำทะของกัสมปีกะนิกำย

๘ สติปัฏฐำนกถำ ว่าด้วย สติปัฏฐำนมิใช่มีเพียง ๔ ชนิด แต่หมำยเอำธรรมท้งหมัดที่เป็นอำรมณ์ของสติปัฏฐำนได้ เป็นวำทะของ อ้นธกะและกลุ่มที่แยกจำกอ้นธกะ คือ ปุพพเสลียะ อปรเสลียะ รำชคิริกะและสิทธัตถิกะนิกำย

๙. เหวัตถิตถิกถำ ว่าด้วย สภำวธรรมน้จะเปลี่ยนไปเป็นสภำวธรรมอื่นไม่ได้ เป็นวำทะของ อ้นธกะนิกำย

๑๐. ปรุพหำรกถำ ว่าด้วย ถ้าถูกมำรดลข้ันดำน แม้พระอรหันต์ก็ย้งต้องหล้งน้้ำอสุจิได้ เป็นวำทะของปุพพเสลียะ และอปรเสลียะนิกำย

๑๑. อัญญาณกถา ว่าด้วยพระอรหันต์ที่ยังไม่รู้ชื่อบุคคลและสถานที่เป็นต้น ชื่อว่ายังมีวิชาอยู่ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกายเป็นต้น

๑๒. กังขากถา ว่าด้วย เนื่องจากพระอรหันต์ยังมี ความสงสัยในชื่อต่าง ๆ จึงเรียกได้ว่ายังมีวิจิกิจฉาอยู่ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกายเป็นต้น

๑๓. ปรวิตารณกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ต้องอาศัยผู้อื่นบอกจึงจะสามารถรู้ชื่อบุคคลและสถานที่ได้ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกายเป็นต้น

๑๔. วจีเภทกถา ว่าด้วย ในขณะที่บุคคลบรรลุโสดาปัตติมรรคจะมีการเปล่งเสียงตั้งว่า ทุกขัง (ทุกข์หนอ) เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกายเป็นต้น

๑๕. ทุกขาหารกถา ว่าด้วยบุคคลผู้เปล่งเสียงว่าทุกขัง ทุกขังคือผู้เจริญมรรคญาณ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๖. จิตตัญญูจิติกถา ว่าด้วย จิตวิญญานไม่มีวันเสื่อมสลาย เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๗. กุกกุพกถา ว่าด้วย สังขารทั้งหลายเร้าร้องดูจถ่านเพลิง เป็นวาทะของโคกุลิกะนิกาย

๑๘. อนุปุพพากิสมยกถา ว่าด้วย มรรคญาณไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ได้พร้อมกัน แต่จะรู้ไป

ตามลำดับจนครบทั้ง ๔ ประการ เป็นวาทีของอัครกะ
สัพพัตติกวาท สมิตียะและภัทรยานิกะนิกาย

๑๙. โวหารกถา ว่าด้วย พระโวหารที่พระพุทธองค์ทรง
ใช้แสดงธรรมล้วนเป็นโลกุตตระเป็นวาทีของอัครกะนิกาย

๒๐. นิโรคถา ว่าด้วย นิโรคัสจมี ๒ ประการ คือ
ปฏิสังขานิโรคและอัปปฏิสังขานิโรค เป็นวาทีของมหิสาสกะ
และอัครกะนิกาย

๒๑. พละกถา ว่าด้วย เหล่าพระสาวกก็สามารถมีทศ
ผลญาณได้ เป็นวาทีของอัครกะนิกาย

๒๒. อริยันติกถา ว่าด้วย ทศผลญาณเป็นโลกุตตระ
มิใช่โลกียะ เป็นวาทีของอัครกะนิกาย

๒๓. วิมุตติกถา จิตที่หลุดพ้นจากกิเลสจะค่อย ๆ
หลุดพ้นทีละเล็กทีละน้อย หมายความว่า หลุดพ้นจากกิเลส
บางส่วนแต่บางส่วนก็ยังไม่หลุดพ้นเป็นวาทีของอัครกะ
นิกาย

๒๔. วิมูจมานกถา ว่าด้วย ก่อนที่ไสดาปิตติมัคคจิต
จะอุบัติอนุโลมญาณและโคตรญาณได้ละ ทิฏฐิและวิจิกิจฉา
ไปแล้ว ดังนั้น ในขณะที่ไสดาปิตติมรรคเกิดจะบอกว่ากำลัง
ละทิฏฐิและวิจิกิจฉาไม่ได้ แต่จะต้องบอกว่าได้ละทิฏฐิและ
วิจิกิจฉาไปแล้ว เป็นวาทีของอัครกะนิกาย

๒๕. อัญมมกถา ว่าด้วย บุคคลที่ ๘ พระอริยบุคคล ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ละทิฏฐิปริยฎฐานได้ เป็นวาตะ ของอัครกะและสมัตติยะนิกาย

๒๖. อัญมกัสสอินทริยกถา ว่าด้วยสัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญาที่มีอยู่ในโสดาปัตติมัคค์ฎฐบุคคล ไม่เรียกว่า เป็นอินทริย เป็นวาตะของอัครกะนิกาย

๒๗. ทิพพจักขุกถา ว่าด้วย ดวงตาปกติของบุคคลผู้ เข้าถึงอภิญญาท่านเรียกว่าทิพพจักขุ การที่บุคคลผู้ได้อภิญญา เห็นรูปารมณที่ละเอียดได้นั้นเป็นการเห็นโดยปกติจักขุที่ได้รับ อำนาจจากอภิญญาจิต เป็นวาตะของอัครกะและสมัตติยะ นิกาย

๒๘. ทิพพโสดกถา ว่าด้วย ผู้ที่ได้อภิญญาสามารถใช้ หูปกติฟังเสียงอันละเอียดอ่อนได้ด้วยอำนาจอภิญญาจิต เป็น วาตะของอัครกะและสมัตติยะนิกาย

๒๙. ยถากัมมุปลคตญาณกถา ว่าด้วย ทิพพจักขุญาณ กับยถากัมมุปลคตญาณเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นวาตะของอัครกะ และสมัตติยะนิกาย

๓๐. สังวรกถา ว่าด้วย ตั้งแต่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป มีการรักษาศีล ๕ เป็นวาตะของอัครกะและสมัตติยะ

๓๑. อสังญญกถา ว่าด้วย อสังญญสัตว์ก็มีนามธรรมได้
ใน ๒ ขณะ เป็นวาทีของ อังคกะนิกาย

๓๒. เนวสังญญานาสังญญายตนกถา ว่าด้วย ในเนว
สังญญานาสังญญายตนกถา มิควรกล่าวว่สังญญามีหรือไม่มี เป็น
วาทีของอังคกะนิกาย

๓๓. คีหิสสอรหาทิกถา ว่าด้วย ขรวัสสก็สามาร
บรลุเป็นพระอรหันต์ได้ เป็นวาทีของอุตตราปถกะนิกาย

๓๔. อุปปัตตติกถา ว่าด้วย บุคคลสามารบรลุเป็น
พระอรหันต์ได้ในขณะที่ถือปฏิสนธิในภุมิชั้นสุทธาวาสเป็นวาที
ของอุตตราปถกะนิกาย

๓๕. อนาสวกถา ว่าด้วยสิ่งของทุกอย่างที่เนื่องกับพระ
อรหันต์ล้วนปราศจากกิเลสอาสวะเป็นวาทีของอุตตราปถกะ
นิกาย

๓๖. สมันนาคตถา ว่าด้วย พระอรหันต์บริบูรณ์ด้วย
ผล ๔ พระอนาคามีบริบูรณ์ด้วยผล ๓ พระสกทาคามี
บริบูรณ์ด้วยผล ๒ เป็นวาทีของอุตตราปถกะนิกาย

๓๗. อุเปกขาสมันนาคตถา ว่าด้วย พระอรหันต์
มีฉัพพะกุเปกขา (๖) ในทวาร ๖ อยู่ตลอดเวลา เป็นวาทีของ
อุตตราปถกะนิกาย

๓๘. โพธิยาพทุทธกถา ว่าด้วย คำว่าพุทธะใช้เรียกได้เฉพาะผู้ได้โพธิญาณเท่านั้น เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกาย

๓๙. ลักขณกถา ว่าด้วย ถ้าไม่ใช่พระโพธิสัตว์จะไม่มีมหาปริสลักษณะครบ ๓๒ เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกาย

๔๐. นียาโมกกันตีกถา ว่าด้วย พระโคดมโพธิสัตว์ เคยได้มรรคญาณ ๔ มาแล้ว เมื่อตอนเสวยพระชาติ เป็นโชติपालมาณพ เป็นวาทะของอันธกະนิกายเป็นต้น

๔๑. อปราปีสมันนาคตกถา ว่าด้วย มัคคัฎฐบุคคลชั้นสูงยังมีโอกาสที่จะทำให้ผลชั้นล่างบังเกิดได้อีก เช่น อรหัตตมัคคัฎฐบุคคลสามารถทำให้ผลเบื้องล่าง ๓ ประการเกิดได้อีก เป็นวาทะของอันธกະนิกาย

๔๒. สัพพสัณฺโณชนัปปหานกถา ว่าด้วย อรหัตตมรรคประหาณสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการได้ เป็นวาทะของอันธกະนิกาย

๔๓. วิมุตตีกถา ว่าด้วย วิมุตติญาณังหมตเป็นมุขยวิมุตติ เป็นวาทะของอันธกະนิกาย

๔๔. อเสกขญาณกถา ว่าด้วย อเสกขญาณมีแก่เสขบุคคลได้ เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกาย

๔๕. วิปริตกถา ว่าด้วย ผู้ที่เจริญปฐวิกสิณจะรู้ได้ เฉพาะนิมิตของปฐวิกสิณเท่านั้น มิใช่รู้ตัวปฐวิกสิณโดยตรง ฉะนั้น ญาณที่เกิดขึ้นจึงผิดพลาดได้เป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๔๖. นิยามกถา ว่าด้วย แม้ปุถุชนก็มีมรรคญาณอัน ได้ชื่อว่านิยามญาณได้ เป็นวาทะของ อุตตราปถกะนิกาย

๔๗. ปฏิสัมภิตากถา ว่าด้วย ญาณทุกอย่างเรียกว่า ปฏิสัมภิตาญาณ เป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๔๘. สัมมตญาณกถา ว่าด้วย แม้ญาณที่รู้สัมมตก็ สามารถรับรู้อริยสัจ ๔ ได้เป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๔๙. จิตตารัมมณกถา ว่าด้วย เจโตปริยญาณรู้ได้ เฉพาะจิต แต่ไม่รู้เจตสิกเป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๕๐. ออนาคตญาณกถา ว่าด้วย ญาณที่ประกอบอยู่ใน จิตดวงก่อนก็สามารถรู้จิตดวงที่เกิดหลังจากจิตดวงนั้นได้ เป็น วาทะของอัครกะนิกาย

๕๑. ปัจจุปันนญาณกถา ว่าด้วย ญาณที่กำลังเกิดขึ้น สามารถรู้ตนเองได้ เป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๕๒. ผลญาณกถา ว่าด้วย พระสาวกก็สามารถ ประกาศอริยผล ได้เหมือนกับพระบรมศาสดาเป็นวาทะของ อัครกะนิกาย

๕๓. นิยามกถา ว่าด้วยนิยามธรรมกล่าวคืออริยมรรคเป็นอสังขตะ ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งเป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๕๔. ปฏิจจสมุปปาทกถา ว่าด้วย ปฏิจจสมุปปาทเป็นอสังขตะ เป็นวาทะของ ปุพพเสลียะและมหิสาสกะนิกาย

๕๕. สัจจกถา ว่าด้วยอริยสัจ ๔ ก็เป็นอสังขตะ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๕๖. อารูปกถา ว่าด้วย อรูปญาณ ๔ ก็เป็นอสังขตะ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๕๗. นิโรธสมาปัตติกถา ว่าด้วย นิโรธสมาบัติเป็นอสังขตะ เป็นวาทะของอรรถกษะและอุตตราปถกษณิกาย

๕๘. อากาสกถา ว่าด้วย อากาศเป็นอสังขตะ เป็นวาทะของ อุตตราปถกษะและมหิสาสกะนิกาย

๕๙. อากาไสสนิทัสสโนติกถา ว่าด้วย อากาศเป็นสิ่งที่พึงเห็นได้ด้วยตาเปล่า เป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๖๐. ปฐวีธาตุสนิทัสสนาติอาทิกถา ว่าด้วย มหาภูติรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาเปล่าเป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๖๑. จักขุนทรียังสนิทัสสนันติอาทิกถา ว่าด้วย บุคคลเห็นปสาทรูป ๔ ได้ด้วยตาเปล่า เป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๖๒. กายกัมมังสนิทัสสนันตักถา ว่าด้วย บุคคล
สามารถเห็นกายกรรมได้ด้วยตาเปล่า เป็นวาตะของอันธกะ
นิกาย

๖๓. สังคหิตกถา ว่าด้วย รูปนามไม่ควรสงเคราะห์
เข้าเป็นกลุ่ม เป็นวาตะของราชคิริกะและสิทธัตถิกะนิกาย

๖๔. สัมปยุตตกถา ว่าด้วยเวทนาไม่ควรสัมปยุตด้วย
นามธรรมอื่น ๆ เป็นวาตะของราชคิริกะและสิทธัตถิกะนิกาย

๖๕. เจตสิกกถา ว่าด้วย เมื่อธรรมที่สัมปยุตด้วยผัสสะ
พระพุทธรองค์มิได้ทรงเรียกว่า ผัสสสิกะเป็นต้น ดังนั้น
นามธรรมที่อาศัยจิตเกิดขึ้น จึงไม่เรียกว่า เจตสิกเป็นวาตะ
ของราชคิริกะและสิทธัตถิกะ

๖๖. ทานกถา ว่าด้วยเครื่องไทยทานไม่เรียกว่า ทาน
แต่เจตนาเท่านั้นที่เรียกว่าทาน เป็นวาตะของราชคิริกะและ
สิทธัตถิกะนิกาย

๖๗. ปริโภคมยบุญญกถา ว่าด้วยทานที่ผู้รับเสวยหรือใช้
สอยเท่านั้นจึงจะถือว่าทำให้ได้บุญ ส่วนทานที่ผู้รับมิได้ใช้สอย
ไม่ทำให้ได้บุญเป็นวาตะราชคิริกะ สิทธัตถิกะและสมัตติยะนิกาย

๖๘. อิตตทินนกถา ว่าด้วย พวกเปรตสามารถรับ
สิ่งของที่บุคคลอุทิศให้จากโลกนี้ได้โดยตรงเนววาตะของ
ราชคิริกะและสิทธัตถิกะนิกาย

๖๙. ปฐวีกัมมวิปาโกติกถา ว่าด้วยแผ่นดิน มหาสมุทร
เป็นต้น เป็นผลของกรรมเป็นวาตะของอัมภกะนิกาย

๗๐. ชรามรณังวิปาโกติกถา ว่าด้วย ความแก่ความ
ตายเป็นผลของกรรม เป็นวาตะของอัมภกะนิกาย

๗๑. อริยธัมมวปากกถา ผลของอริยมรรคเป็นเพียง
การละกิเลสเท่านั้น เป็นวาตะของอัมภกะนิกาย

๗๒. วิปาโกวิปากธัมมธัมมโหมติกถา ว่าด้วยวิปาก ผล
ของกรรม สามารถเปลี่ยนเป็นกรรมได้เป็นวาตะของอัมภกะ
นิกาย

๗๓. ฉคติกถา ว่าด้วย คติมี ๖ คือ เทวคติ มนุสสคติ
เปตคติ อสุรกายคติ ตีรัจฉานคติและนिरยคติ เป็นวาตะของ
อัมภกะและอุตตราปถกะนิกาย

๗๔. อันตราภวกถา ว่าด้วย หลังจากสัตว์ตายแล้ว
วิญญาณจะล่องลอยอยู่ในอันตรภพก่อนเกิดใหม่ เป็นวาตะ
ของปุพพเสติยะและสมิตติยะนิกาย

๗๕. กามคุณกถา ว่าด้วย วัตถุกามเท่านั้นเป็นกาม
ธาตุ ส่วนกิเลสกามไม่ชื่อว่ากามธาตุเป็นวาตะของปุพพเสติยะ
นิกาย

๗๖. กามกถา ว่าด้วย อารมณ์ ๕ มีรูปารมณ์เป็นต้น
เท่านั้นชื่อว่ากาม ส่วนกิเลสกามไม่ชื่อว่ากาม เป็นวาตะของ
ปุพพเสลียะนิกาย

๗๗. รูปธาตูกถา ว่าด้วย รูป ๒๘ เท่านั้นชื่อว่ารูป
ธาตุ เป็นวาตะของอันธกะนิกาย

๗๘. อรูปธาตูกถา ว่าด้วย นามธรรมทั้งหมดชื่อว่า
อรูปธาตุ เป็นวาตะของอันธกะนิกาย

๗๙. รูปธาตุนายายตนกกถา ว่าด้วย ในรูปพรหม
สามารถมีฆานปสาทรูปชีวหาปสาทรูป และกายปสาทรูปเป็น
วาตะของอันธกะและสมิตียะนิกาย

๘๐. อรูปเรูปกถา ว่าด้วย ในอรูปภูมิก็มีรูป แต่เป็น
รูปที่ละเอียด เป็นวาตะของอันธกะนิกาย

๘๑. รูปร่างมันติกถา ว่าด้วย กายวิญญูติรูปและวจี
วิญญูติรูปที่เกิดจากกุศลจิตชื่อว่ากายกรรมและวจีกรรมฝ่าย
กุศล ส่วนวิญญูติรูปที่เกิดจากอกุศลจิต ชื่อว่า อกุศลกรรม
เป็นวาตะของมหิสาสกะและสมิตียะนิกาย

๘๒. ชีวิตินทรียกถา ว่าด้วย ชีวิตินทรีย์ที่เป็นรูปไม่มี
มีแต่ที่เป็นนามเท่านั้น ดังนั้น ชีวิตจึงเป็นนามธรรมอย่าง
เดียว เป็นวาตะของปุพพเสลียะและสมิตียะนิกาย

๘๓. กัมมเหตุกถา ว่าด้วยแม้จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ก็สามารถเสื่อมจากความเป็นอรหันต์ได้ เพราะเคยใส่ร้ายพระอรหันต์ในอดีตชาติ เป็นวาทนะของปุพพเสลียะและสมัตติยะนิกาย

๘๔. อานิสงสัทธสาวิกถา ว่าด้วย เพียงแค่พิจารณาอานิสงสขของนิพพานก็สามารถละสังโยชน์ได้ เป็นวาทนะของอันธกะนิกาย

๘๕. อมตารัมมณกถา ว่าด้วย สังโยชน์ ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะและโมหะ ก็สามารถรับนิพพานมา เป็นอารมณ์ได้ เป็นวาทนะของปุพพเสลียะนิกาย

๘๖. รูปร่างารัมมณันติกถา ว่าด้วย รูปเป็นสภาวะธรรมที่รับรู้อารมณ์ได้(สาร์มมณธรรม) เป็นวาทนะของอุตตราปถกะนั้นิกาย

๘๗. อนุสยาอนารัมมณกถา ว่าด้วย อนุสัยทั้ง ๗ ประการไม่สามารถรับรู้อารมณ์ได้ เป็นวาทนะของอันธกะและอุตตราปถกะนั้นิกาย

๘๘. ญาณังอนารัมมณันติกถา ว่าด้วย ญาณปัญญาของพระอรหันต์มีอยู่ในอเหตุกจิต แต่รับรู้อารมณ์ไม่ได้ เป็นวาทนะของอุตตราปถกะนั้นิกาย

๘๙. อดีตานาคตารัมมณกถา ว่าด้วย เนื่องจากสิ่งที่เป็นอดีต และอนาคตเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏ ดังนั้น จิตจึงไม่สามารถรับสิ่งที่ เป็นอดีตและอนาคตได้เป็นวาทะของอุตตรา-
ปถกะนิกาย

๙๐. วิตักกานุปตติกถา ว่าด้วย จิตที่ปราศจากวิตก ย่อมไม่มี เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๙๑. วิตักกวิปमारสัททกถา ว่าด้วย ในขณะที่ครุ่นคิด เพื่อที่จะพูดอะไรสักอย่างนั้น จะมีเสียงสะเอียดหลุดออกมา ก่อน แต่เป็นเสียงที่ไม่สามารถรับฟังด้วยหูธรรมดาได้ เป็น
วาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๙๒. นยถาจิตตัสสวาจาติกถา ว่าด้วย คำพูดที่เปล่ง
ออกมาไม่เกี่ยวข้องกับจิตใจเป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๙๓. นยถาจิตตัสสกายกัมมันติกถา ว่าด้วยการ
เคลื่อนไหวกายไม่เกี่ยวข้องกับจิตใจเป็นวาทะของปุพพเสลียะ
นิกาย

๙๔. อดีตานาคตปัจจุบัณนกถา ว่าด้วย รูปนามที่เป็น
อดีตและอนาคต นอกจากจะมีอยู่ตามกาลของตน ๆ แล้วยังมี
อยู่ในปัจจุบันด้วย เป็นวาทะของอันธกะ

๙๕. นิโรธกถา ว่าด้วย ขณะที่จิตดวงก่อนยังไม่ดับ
จิตดวงใหม่ก็เบียดเกิดขึ้นมาได้ เป็นวาทะของ อันธกะนิกาย

๙๖. รุปมัคโคตติกถาว่าด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ สภาวธรรม ๓ ประการนี้เป็นรูป มิใช่นาม จึงถือว่ารูปก็ชื่อว่ามรรคได้เป็นวาทะของมหาสังฆิกะ นิยาม และมหาสังฆิกะนิยาม

๙๗. ปัญจวิญญาณสมังคิสสมัคคภาวนากถา ว่าด้วย บุคคลสามารถเจริญมรรคได้ ในขณะที่เห็นรูปฟังเสียง เป็นต้น เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิยาม

๙๘. ปัญจวิญญาณกุสลาปิอกุสลาปีติกถา ว่าด้วย วิญญาณ ๕ มีจักขุวิญญาณเป็นต้น เป็นได้ทั้งกุศลและอกุศล เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิยาม

๙๙. สาโกคาติกถา ว่าด้วย วิญญาณ ๕ มีจักขุ วิญญาณ เป็นต้นสามารถพิจารณาแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดีได้ เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิยาม

๑๐๐. ทวีหีสีเลหิกถา ว่าด้วย โลภียศีลกับ โลกุตตร ศีล สามารถบริบูรณ์ในขณะเดียวกันได้เป็นวาทะของ มหาสังฆิกะนิยาม

๑๐๑. สีสังอเจตสิกนติกถา ว่าด้วย ศีลเป็น อเจตสิก คือไม่มีการเกิดดับตามกระแสจิต เป็นวาทะของมหาสังฆิกะ นิยาม

๑๐๒. สีสั่งนจิตตานุปริวัตตติกถา ว่าด้วย ศิลไม่
เป็นไปตามกระแสจิต เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๐๓. สมาทานเหตุกถา ว่าด้วยภายหลังจากที่สมาทาน
ศีลแล้วศีลจะเจริญขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นวาทะของมหาสังฆิกะ
นิกาย

๑๐๔. วิญญัตตีสีสันตติกถา ว่าด้วย กายวิญญูติและวจี
วิญญูติเป็นศีล เป็นวาทะของมหาสังฆิกะและสมัตติยะนิกาย

๑๐๕. อวิญญัตติทุสสีลยันตติกถา ว่าด้วย อวิญญูติ
เช่น การไม่ทำชั่วทางกาย วาจา แต่ถ้าตั้งใจจะทำ ก็เป็นความ
ทุศีล เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๐๖. ติสโสปิอนุสยกถา ว่าด้วย (๑) อนุสัยไม่ใช่กุศล
แต่เป็นอัพยาภกตเป็นวาทะของมหาสังฆิกะและสมัตติยะนิกาย

๑๐๗. ติสโสปิอนุสยกถา ว่าด้วย (๒) อนุสัยเป็น
ธรรมที่ไม่มีเหตุ เป็นวาทะของมหาสังฆิกะและสมัตติยะนิกาย

๑๐๘. ติสโสปิอนุสยกถาว่าด้วย (๓) อนุสัยเป็นธรรมที่
ไม่สัมปยุตด้วยจิตเป็นวาทะของมหาสังฆิกะและสมัตติยะนิกาย

๑๐๙. ญาณกถา ว่าด้วย ในบางขณะของพระอริย
เช่น ในเวลาที่อยู่เหตุกจิตเกิด ก็จะไม่ประกอบด้วยมรรคญาณ
ดังนั้น แม้พระอริยะก็เรียกว่าบุคคลผู้ไม่มีญาณได้ เป็นวาทะ
ของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๑๐. ญาณังจิตตวิปปยุตตันติกถา ว่าด้วย มรรคญาณของพระอรหันต์เป็นธรรมที่ไม่สัมปยุตด้วยจิตในขณะที่เห็นรูปหรือได้ยินเสียงเป็นต้นเป็นวาทะของปุพพเสลियะนิกาย

๑๑๑. อิทังทุกขันติกถา ว่าด้วยในขณะที่จะบรรลุนิยามผลนั้น จะมีเสียงที่เปล่งออกมาว่า “ทุกข์หนอ” แต่เสียงนั้นเป็นเพียงถ้อยคำ มิได้เป็นญาณ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๑๒. อิทธิพลกถา ว่าด้วย ผู้มีอิทธิฤทธิ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตลอดอสงไขยกัป เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๑๓. สมานิกถา ว่าด้วย เอกัคคตาเจตสิกดวงเดียว ไม่ใช่สมาธิ แต่สมาธิ หมายถึง กระแสจิตที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นวาทะของสัพพัตติกวาทและอุตตราปถกะนิกาย

๑๑๔. ธัมมัญญูจิตตาทถา ว่าด้วย ปฏิจจสมุปบาท(เหตุ) กับการดำรงอยู่ของเหตุนั้นเป็นธรรมคนละอย่างกันเป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๑๕. อนิจจาทถา ว่าด้วย ความไม่เที่ยงเป็นลักษณะประจำของสิ่งทั้งหลายมีรูปเป็นต้น ที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว (เปลี่ยนแปลงไม่ได้) เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๑๖. สังวโรกัมมันติกถา ว่าด้วย เจตนาไม่ใช่กรรม แต่การสังวรและการไม่สังวรเท่านั้นชื่อว่า กรรม เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๑๗. กัมมกถา ว่าด้วย ขึ้นชื่อว่ากรรมแล้ว ไม่มีคำว่า อโหสิกรรม เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๑๘. สัทโทวิปาโกติกถา ว่าด้วยเสียงเป็นวิบากโดยตรงของกรรม เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๑๙. สพายตณกถา ว่าด้วย อาตยณะที่เป็นรูปก็ชื่อว่าวิบาก เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๒๐. สัตตักขัตตปุรมกถา ว่าด้วย ขึ้นชื่อว่าพระโสดาบันประเภทสัตตักขัตตปุระแล้วจะต้องเกิดอีก ๗ ชาติ จึงจะสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๒๑. โกลังโกลกถา ว่าด้วย พระโกลังโกลโสดาบันจะต้องเกิดอีก ๒-๓ ชาติ ไม่หย่อนไปกว่านี้อย่างแน่นอน เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๒๒. เอกพีชีกถา ว่าด้วย พระเอกพีชีโสดาบันจะต้องเกิดอีกเพียงชาติเดียวอย่างแน่นอน เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๒๓. ชีวิตาโวโรปนกถา ว่าด้วยแม่เป็นพระโสดาบัน
แล้วก็ยังฆ่าสัตว์อยู่เป็นวาทีของปุพฺพเสลียะและอปฺรเสลียะ
นิกาย

๑๒๔. ทุคคติกถา ว่าด้วย พระโสดาบันละความรัก
ใครในสัตว์ดิรัจฉานได้แล้วเป็นวาทีของอุตฺตราปถกະนิกาย

๑๒๕. สัตตมภวีกกถา ว่าด้วย พระโสดาบันผู้จะบรรลุ
อรหัตตผลในชาติที่ ๗ ย่อมไม่มีความรักในสัตว์ดิรัจฉาน
เป็นวาทีของอุตฺตราปถกະนิกาย

๑๒๖. กัปปปีฎฐกถา ว่าด้วย บุคคลผู้ทำสังฆเภท
จะต้องรับกรรมนานถึง ๑ กัปป อย่างแน่นอนเป็นวาทีของราช
คิริกະนิกาย

๑๒๗. กุสลปฎิลาภกถา ว่าด้วย บุคคลผู้ทำสังฆเภท
นอกจากจะไม่มีโอกาสได้บรรลุฌาน มรรค ผล แล้วแม้แต่
กุศลชั้นหยาบ เช่น ทาน ศีลก็ทำไม่ขึ้นเป็นวาทีของอุตฺตรา-
ปถกະนิกาย

๑๒๘. อนันตราปยุตตกถา ว่าด้วยแม้ว่าคนที่ใช้ให้คน
อื่นทำอนันตริยกรรม มีฆ่ามารดาบิดา เป็นต้น จะไม่ใช่ผู้ทำ
กรรมโดยตรง แต่ก็ถือว่า ต้องรับผลแห่งอนันตริกรรมนั้น
เหมือนกัน เป็นวาทีของอุตฺตราปถกະนิกาย

๑๒๙. นียตัสสนิยามกถา ว่าด้วย พระโพธิสัตว์ผู้
ได้รับเอกังกสพยากรณ์แล้วย่อมสามารถบรรลุมรรคญาณ ใน
ภพนั้นได้ เป็นวาทะของปุพพเสลียะและอปรเสลียะนิกาย

๑๓๐. นิวุตกถา ว่าด้วย การที่มรรคจะละนิวรรณีใด ๆ
ได้ จะต้องละในช่วงที่นิวรรณ์นั้น ๆ ปราภฏอยู่เท่านั้น เป็น
วาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๓๑. สัมมุขีฎตกถา ว่าด้วย การที่อริยมรรคจะละ
สังโยชน์ใด ๆ ได้จะต้องละในขณะที่สังโยชน์นั้น ๆ กำลัง
เกิด เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๓๒. สมานโนอัสสาเทติกถา ในขณะที่เข้าสมาบัติ
ตัณหาก็สามารถ เกิดขึ้นได้อันธกะ

๑๓๓. อสาตราคกถา ว่าด้วย ตัณหาที่ต้องการความ
ทุกข์ก็มี เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๓๔. รัมมัตถนาอัพยากตาติกถา ว่าด้วย ตัณหาที่มี
ความยินดีในกุศลและในโลกุตตรธรรมเรียกว่า รัมมัตถนา
จัดเป็นอัพยากฤต เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๓๕. รัมมัตถนทานทุกขสมุทโยติกถา ว่าด้วย รัมม
ัตถนาไม่ใช่เหตุแห่งทุกขสัจ ดังนั้น จึงไม่นับเข้าในสมุทัย
เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๓๖. กุสลากุสลปฏิสัมพันธ์หนกถา ว่าด้วย กุศลและอกุศลเป็นจุดทองแผ่นเดียวกัน เป็นวาทีะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๓๗. สพายคณูปปัตติคถา ว่าด้วย อาตยนะ ๖ มีตาเป็นต้น เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะที่ปฏิสนธิ เป็นวาทีะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๓๘. อนันตรปัจจยคถา ว่าด้วย ปัญจวิญญานเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีจิตอื่นมาคั่นในระหว่าง เป็นวาทีะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๓๙. อริยรูปคถา ว่าด้วยวิญญัตติรูปได้แก่สัมมาวาจาและสัมมากัมมันตะ จึงนับเข้าในองค์แห่งอริยมรรคและเป็นรูปที่อาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น จึงเรียกว่า อุปาทายรูปเป็นวาทีะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๔๐. อัญญโณอนุสโยติคถา ว่าด้วย อนุสัยกิเลสกับปริยฎฐานกิเลสเป็นสิ่งที่ต่างกันเป็นวาทีะของอันธกะนิกาย

๑๔๑. ปริยฎฐานังจิตตวิปปยุตตันติคถา ว่าด้วย ปริยฎฐานกิเลสเป็นจิตตวิปปยุต เป็นวาทีะของอันธกะนิกาย

๑๔๒. ปริยาปนนคถา ว่าด้วย รูปราคะและอรูปราคะก็นับเนื่องเข้าในรูปธาตุ และอรูปธาตุ เป็นวาทีะของอันธกะและสมิตติยะนิกาย

๑๔๓. อัพยาทกถา ว่าด้วย เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงตอบคำถามที่เกี่ยวกับทิวฐิ ดังนั้นทิวฐิวาทะทั้งหลายจึงชื่อว่าอัพยาทฤตเป็นวาทะของอันธกะและอุตตราปถกะนิกาย

๑๔๔. อปริยาป็นนทถา ว่าด้วย ฌานลาภีบุคคลละ कामราคะได้ แต่ไม่สามารถละทิวฐิได้ ดังนั้น ทิวฐิจึงไม่นับเนื่องเข้าในภุมิ ๓ เป็นวาทะของปุพพเสลियะนิกาย

๑๔๕. ปัจจยตาทถา ว่าด้วย ในธรรมหนึ่ง ๆ จะต้อง มีปัจจยสัตติ(แรงหรือพลังของปัจจัย)เดียวเท่านั้นเกินนั้นไม่มี เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๔๖. อัญญมัญญูปัจจยทถา ว่าด้วย อัญญมัญญูปัจจัยไม่มี เช่น อวิชชา เป็นปัจจัยให้สังขารเกิดได้ แต่สังขารจะกลับเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาไม่ได้เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๔๗. อัทธาทถา ว่าด้วย กาลที่เรียกว่า อัทธา เป็นสังขตะ (ถูกปัจจัยปรุงแต่ง) เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๔๘. ขณลยมุหุตตทถา ว่าด้วย กาลที่เรียกว่า ขณะลยะ มุหุตตะก็เป็นสังขตะ เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๔๙. อาสวกถา ว่าด้วย อาสวะไม่อาจเป็นอารมณ์ของอาสวะได้ เป็นวาทะของ เหตุวาทนิกาย

๑๕๐. ชรามรณกถา ว่าด้วย ชราและมรณะของ
โลกุตตรธรรมไม่ใช่ โลกียะ แต่เป็นโลกุตตระ เป็นวาทีของ
มหาสังฆิกะนิกาย

๑๕๑. สัจญาเวทียิตกถา ว่าด้วย นิโรธสมบัติไม่ใช่
โลกียะ แต่เป็นโลกุตตระ เป็นวาทีของเหตุวาทีนิกาย

๑๕๒. ทุตติยสัจญาเวทียิตกถา ว่าด้วย ถ้านิโรธ
สมบัตินี้ไม่ใช่โลกุตตระ ก็จะต้องเป็นโลกียะเท่านั้น เป็นวาที
ของเหตุวาทีนิกาย

๑๕๓. ตติยสัจญาเวทียิตกถา ว่าด้วย ในขณะที่กำลัง
เข้านิโรธสมบัติ ก็อาจตายได้ เป็นวาทีของราชคิริกะนิกาย

๑๕๔. อสัจญสัจตตูปีกากถา ว่าด้วย อสัจญสัจตัวนั้น
แหละคือนิโรธสมบัติ เป็นวาทีของเหตุวาทีนิกาย

๑๕๕. กัมมุปจยกถา ว่าด้วย กรรมที่สั่งสมมาไม่
ประกอบกับจิต รับรู้อารมณ์ไม่ได้ เป็นวาทีของอันธกะและ
สมิตติยะนิกาย

๑๕๖. นิคคหกถา ว่าด้วย ผู้ที่ได้วิสีในฌานอภิญญา
ย่อมสามารถข่มจิตของบุคคลผู้อื่นได้เป็นวาทีของมหาสังฆิกะ
นิกาย

๑๕๗. ปัคคหกถา ว่าด้วย ผู้มีฤทธิ์ที่ได้มานอกภิญญา
ย่อมสามารถช่วยเหลือจิตของผู้อื่นด้วยฤทธิ์ของตนได้เป็นวาทะ
ของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๕๘. สุขานุปปทานกถา ว่าด้วย บุคคลคนหนึ่งย่อม
สามารถบันดาลความสุขให้แก่คนอื่น ๆ ได้ เป็นวาทะของ
เหตุวาทนิกาย

๑๕๙. อธิคัยหมนสิการกถา ว่าด้วย ในการกำหนดรู้ว่า
สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงนั้น บุคคลสามารถรู้ความไม่เที่ยงของ
จิตที่เป็นตัวรู้ในขณะเดียวกันด้วยเป็นวาทะของปุพพเสลียะ
และอปฺรเสลียะนิกาย

๑๖๐. รุปังเหตุติกถา ว่าด้วย มหารูปภูติ ๕ ชื่อว่า
เป็นเหตุ เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๖๑. รุปังสเหตุกันติกถา ว่าด้วย รูปเป็นสเหตุกะ
เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๖๒. รุปังกุสลากุสสันติกถา ว่าด้วย วิญญูติรูปเป็น
ทั้งกุศลและอกุศล เป็นวาทะของมหิสาสกะและสมิตียะนิกาย

๑๖๓. รุปังวิปาโกติกถา ว่าด้วย แม้กัมมชรูปก็เรียกว่า
วิบากได้ เป็นวาทะของอันธกะและสมิตียะนิกาย

๑๖๔. รูปร่างรูปาวจรารูปาวจรันติกถาว่าด้วยรูปาวจร และอรูปาวจรก็มีได้เหมือนกามาจรรูปเป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๑๖๕. รูปราโครูปธาตุนปริยาป็นโนติอาทิกถา ว่าด้วย รูปราคะจัดเข้าในรูปธาตุ ส่วนอรูปราคะจัดเข้าในอรูปธาตุ เป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๑๖๖. อตถิอรหโตปุณฺณูปจโยติกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ก็ยั้งสังสมบุญอยู่ เป็นวาทะของอรรถกษณิกาย

๑๖๗. นัตถิอรหโตอกาลมัจจุติกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ชื่อว่าไม่มีอกาลมรณะ คือถ้ากรรมยังไม่หมดจะไม่ปรินิพพาน เป็นวาทะของราชคิริกะและสีหรัตถิกษณิกาย

๑๖๘. สัพพมิตังกัมมโตติกถา ว่าด้วย ทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นวาทะของราชคิริกะและสีหรัตถิกษณิกาย

๑๖๙. อินทริยพัททกถา ว่าด้วย สิ่งที่เกิดด้วย อินทริยเท่านั้น เรียกว่าทุกข ส่วนสิ่งที่ไม่เกิดด้วยอินทริยไม่เรียกว่าทุกข เป็นวาทะของเหตุวาทนิกาย

๑๗๐. รูปเปตวาอริยมัตถคันติกถา ว่าด้วย อริยสัจมีเพียง ๓ เท่านั้น เป็นวาทะของเหตุวาทนิกาย

๑๗๑. นวัตตัพพังสังโฆทักขินังปฎิคคัณหาตีตติกถา ว่าด้วย ไม่ควรยอมรับว่าพระสงฆ์รับทานเพราะพระสงฆ์ที่แท้จริงคือมรรคผล เป็นวาทะของเวตุลละนิกาย (มหาปุณฺณวาที)

๑๗๒. นวัตตัพพังสังโฆทักขินังวิโสเธตีตติกถา ว่าด้วย ไม่ควรยอมรับว่า พระสงฆ์ชำระให้ทานหมดจดได้ เป็นวาทะของเวตุลละนิกาย

๑๗๓. นวัตตัพพังสังโฆภุชตีตติกถา ว่าด้วย ไม่ควรยอมรับว่าพระสงฆ์ฉันของที่เขากวายเป็นวาทะของเวตุลละนิกาย

๑๗๔. นวัตตัพพังสังฆัสสทินนังมหัพปลันตติกถา ว่าด้วย ไม่ควรยอมรับว่า ทานที่ถวายแต่พระสงฆ์มีผลมาก เป็นวาทะของเวตุลละนิกาย

๑๗๕. นวัตตัพพังพุทฺธัสสทินนังมหัพปลันตติกถา ว่าด้วย พระพุทธองค์ที่แท้จริงนั้นย่อมไม่สามารถเสวยของที่บุคคลถวาย จึงไม่ควรยอมรับว่า การให้ทานแต่พระพุทธเจ้ามีผลมาก เป็นวาทะของเวตุลละนิกาย

๑๗๖. ทักขินาวิสุทธิกถา ว่าด้วย การให้ทานนั้น ฝ่ายผู้รับไม่จำเป็นต้องบริสุทฺธิ ขอให้ฝ่ายผู้ให้บริสุทฺธิก็เพียงพอ เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกาย

๑๗๗. มนุสสโลกกถา ว่าด้วย แท้ที่จริงแล้วพระ
พุทธเจ้าที่เราเห็น อยู่ในโลกรนี้เป็นเพียงพระพุทธรูปปฏิมาเท่านั้น
ส่วนพระองค์จริงยังสถิตอยู่บนชั้นดุสิตตลอดกาล เป็นวาตะ
ของเวตุลละนิกาย

๑๗๘. รัมมเทสนากถา ว่าด้วย พระพุทธเจ้าทรง
เนรมิตพระองค์มาเพื่อแสดงธรรมในมนุษย์โลก มิใช่พระองค์
จริง เป็นวาตะของเวตุลละนิกาย

๑๗๙. กรุณากถา ว่าด้วย พระพุทธเจ้าไม่มีกรุณา
เพราะกรุณาคือราคะ เป็นวาตะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๘๐. คันธชาติกถา ว่าด้วย พระบังคนหนักและพระ
บังคนเบาของพระพุทธเจ้ามีกลิ่นหอม เป็นวาตะของอันธกะ
และอุตตราปถกะนิกาย

๑๘๑. เอกมัคคกถา ว่าด้วย บุคคลสามารถบรรลุผล
๔ ได้ด้วยอริยมรรคเดียวเท่านั้น เป็นวาตะของอันธกะและ
อุตตราปถกะนิกาย

๑๘๒. ฌานสังกัณติกถา ว่าด้วย ทุติยฌานสามารถ
เกิดขึ้นสืบต่อจากปฐมฌานได้โดยไม่มีจิตอะไรมาคั่นกลาง
เป็นวาตะของมหิสาสกะและอันธกะนิกาย

๑๘๓. ฉานันตริกกถา ว่าด้วย ในระหว่างปฐมฉาน และทุติยฉานนั้นยังมีฉานอีกชนิดหนึ่งเกิดขึ้นได้ เป็นวาทะของสมมติยะและอัครกะนิกาย

๑๘๔. สมابันโนสัททังสณาตติกถา ว่าด้วย ในขณะที่เข้าฉานอยู่ บุคคลสามารถได้ยินเสียงด้วยหูธรรมดาได้ เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๘๕. จักขุณารูปังปีสสตีติกถา ว่าด้วย จักขุประสาทต่างหากเป็นผู้เห็น มิใช่จักขุวิญญาณเป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๑๘๖. กิเลสชหนกถา ว่าด้วย อริยมรรคสามารถละกิเลสที่เป็นทั้งอดีตอนาคตและปัจจุบันเป็นวาทะของอุตตรา-ปถกะนิกาย

๑๘๗. สุญญตาทถา ว่าด้วย สุญญตานั้นบ้เข้าในสังขารชั้นร์ เป็นวาทะของอัครกะนิกาย

๑๘๘. สามัญญผลกถาว่าด้วยผลจิต ๔ เป็นอสังขตะเป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๘๙. ปัตติกถา ว่าด้วย การบรรลุมาน มรรค ผล และการได้ทรัพย์สินก็เป็นอสังขตะเพราะเป็นภาวะที่ปราศจากรูปนามเป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๑๙๐. ตถตาทกถา ว่าด้วย ภาวะจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง
รูปนามเป็นอสังขตะ เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๙๑. กุสลากถา ว่าด้วย นิพพานชื่อว่ากุศล เป็นวาทะ
ของอันธกะนิกาย

๑๙๒. อัจฉันตนิยามกถา ว่าด้วยบุคคลผู้เป็นนียต
มิจฉาทิฎฐิย้อมไม่มีวันได้เกิดในสุคติภูมิเป็นวาทะของอุตตรา-
ปถกะนิกาย

๑๙๓. อินทริยกถา ว่าด้วย สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ
และปัญญาที่เป็นโลกิยะ ก็เรียกว่าอินทริยได้ เป็นวาทะของ
เหตุวาทและมหิสาสกกะนิกาย

๑๙๔. อสัณฺญิจจกถา ว่าด้วย ไม่ได้ตั้งใจทำก็เป็น
อนันตริกรรมได้ เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๑๙๕. ญาณกถา ว่าด้วย ปัญญาของปุถุชนไม่เรียกว่า
ญาณ ดังนั้นญาณจึงไม่มีในปุถุชนเป็นวาทะของเหตุวาทนิกาย

๑๙๖. นิรยपालกถา ว่าด้วย ในนรก ไม่มีนายนิรยบาล
เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๙๗. ตีรัจฉานกถา ว่าด้วย ในเทวโลก ก็มีสัตว์
ตีรัจฉาน เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๑๙๘. มัคคกถา ว่าด้วย องค์กรรรคมี่เพียง ๕ เท่านั้น
เป็นวาทะของมหิสาสกกะนิกาย

๑๙๙. ญาณกถา ว่าด้วย ในมรรคจิตแต่ละดวง มี
ญาณ ๑๒ เป็นวาทะของปุพพเสลियะนิกาย

๒๐๐. สาสนกถา ว่าด้วย การทำสังคยนา คือการ
ปฏิรูปหลักคำสอนใหม่เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๒๐๑. อวิวิตตกถา ว่าด้วย ปุณฺชนย้อมบริบูรณ์ด้วย
กรรม ๓ ประการ คือ กามาวจรกรรม รูปาวจรกรรมและอรูปา-
วจรกรรมเป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๒๐๒. สัจฺญโณชนกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ยังละ
อวิชาและวิจิกิจจาไม่ได้ เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๒๐๓. อิทธิกถา ว่าด้วย พระพุทธเจ้าและพระสาวก
สามารถทำอะไรได้ทุกอย่างด้วยอำนาจฤทธิ์ เป็นวาทะของ
อันธกะนิกาย

๒๐๔. พุทธกถา ว่าด้วย พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีพุทธ
ธรรมไม่เท่ากัน เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๐๕. สัพพทิสากถา ว่าด้วย พระพุทธเจ้ามีอยู่ทั่วทุก
ทิศ เป็นวาทะของมหาสังฆิกะนิกาย

๒๐๖ ธัมมกถา ว่าด้วย สภาวธรรมทั้งปวงมีรูป
เวทนา สัญญา เป็นต้น ปราภฏอยู่ตลอดเวลา เป็นวาทะของ
อันธกะบางกลุ่ม และอุตตราปถกะนิกาย

๒๐๗. กัมมกถา ว่าด้วย กรรมทุกอย่างมีปรากฏตาม
สภาวะของตนตลอดกาล เป็นวาทีของอัครกะและอุตตรา-
ปถกะนิกายบางกลุ่ม

๒๐๘. ปรินิพพานกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ดับขันธ
ปรินิพพานทั้ง ๆ ที่ยังละสังโยชน์บางอย่างไม่ได้ เป็นวาที
ของอัครกะนิกาย

๒๐๙. กุสลจิตตกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ปรินิพพาน
ด้วยกุสลจิต เป็นวาทีของอัครกะนิกาย

๒๑๐. อาเนญชกถา ว่าด้วย พระอรหันต์ปรินิพพาน
ด้วยจตุตถฌานจิตเป็นวาทีของอุตตราปถกะนิกาย

๒๑๑. ฐัมมาภิสมยกถา ว่าด้วย (๑) บุคคลสามารถ
บรรลุธรรมได้แม้อยู่ในครรภ์มารดาเป็นวาทีของอุตตราปถกะ
นิกายบางกลุ่ม

๒๑๒. ติสโสปีกถา ฐัมมาภิสมยกถา ๒ ว่าด้วย
บุคคลสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ แม้อยู่ในครรภ์มารดา
เป็นวาทีของอุตตราปถกะนิกาย

๒๑๓. ติสโสปีกถา ฐัมมาภิสมยกถา ๓ ว่าด้วยบุคคล
สามารถบรรลุธรรมได้ แม้ในขณะที่ฝัน เป็นวาทีของอุตตรา-
ปถกะนิกายบางกลุ่ม

๒๑๔. ติสโสปีกถา ฐัมมาภิสสมยกา ๔ ว่าด้วยบุคคลสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ แม้ในขณะที่ฝัน เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกาย

๒๑๕. อัพยากตกา ว่าด้วย จิตที่ฝันเป็นอัพยากถา เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกายบางกลุ่ม

๒๑๖. อาเสวนปัจจยตากถา ว่าด้วย จิต เจตสิกเกิดขึ้นแล้วดับไปทันทีไม่สามารถมีอาเสวนปัจจัยได้ เป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกายบางกลุ่ม

๒๑๗. ขณิกกา ว่าด้วย รูปทั้งหมดมีอายุเท่ากับจิต ขณะหนึ่งหมายความว่าจิตกับรูปมีอายุเท่ากัน เป็นวาทะของปุพพเสลียะนิกาย

๒๑๘. เอกาธิปายกา ว่าด้วย ถ้าภิกษุมีความเห็นพร้อมต้องกันกับหญิงว่าพวกเราจะเกิดร่วมกันในชาติหน้า อย่างนี้ก็สามารุเสพเมถุนกับเธอได้ เป็นวาทะของอันธกะและเวตุลละนิกาย

๒๑๙. อรหันตวัณณกา ว่าด้วย การที่พระอรหันต์เสพเมถุนนั้นเพราะถูกอมนุษย์ดลใจเป็นวาทะของอุตตราปถกະนิกายบางกลุ่ม

๒๒๐. อีสสริยกามการิกากถา ว่าด้วย (๑) การที่พระโพธิสัตว์สามารถเกิดในวินิบาตได้ เพราะทำตามอำนาจความประสงค์ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๑. อีสสริยกามการิกากถา ว่าด้วย (๒) การที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในวินิบาตได้ เพราะทำตามอำนาจความประสงค์ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๒. อีสสริยกามการิกากถา ว่าด้วย (๓) การที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกกรกิริยานั้น เพราะทำตามอำนาจความประสงค์ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๓. อีสสริยกามการิกากถา ว่าด้วย (๔) การที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญพรตเพื่อทรมานตนนั้น เพราะทำตามอำนาจความประสงค์ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๔. อีสสริยกามการิกากถา ว่าด้วย (๕) การที่พระโพธิสัตว์อุทิศศัสตราอื่นนั้น เพราะทำตามอำนาจความประสงค์ เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๕. ปฏิรูปกถา ว่าด้วย รากะปลอม โทสะปลอม โมหะปลอม กิเลสปลอมก็มี เป็นวาทะของอันธกะนิกาย

๒๒๖. อปรินิพันนกถา ว่าด้วย ชันธ อายตนะ ธาตุ และอินทรีย์ สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า อปรินิพันนธรรม (สภาวะธรรม

ที่ไม่สำเร็จมาจากเหตุ) เพราะตั้งอยู่โดยปราศจากการเกิดดับ เป็นวาทะของอุตตราปถกะนิกาย

๒. วิธีการ วิธีการของคัมภีร์กถาวัตถุประกอบด้วย นัย ๘ นัย ที่เรียกว่า อัญชุนัยหรืออัญชุนิคคหนัย แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายอนุโลมปัจจนิกะ ตอบรับและตอบ ปฏิเสธ และฝ่ายปัจจนิกานุโลมะะ ตอบปฏิเสธและตอบรับ ฝ่ายละ ๔ นัย แต่ละนัยแบ่งเป็น ๕ องค์ และแต่ละองค์ยัง แบ่งย่อยออกไปอีกเป็นองค์ละ ๕ ชั้นบ้าง ๔ ชั้นบ้าง

การแบ่งย่อยภายในของแต่ละนัยและแต่ละองค์ของ อนุโลมปัจจนิกะและ ปัจจนิกานุโลมะะ

๑. อนุโลมปัจจนิกะ หรือ ปัจจนิกปัจจนิกะ แบ่งเป็น ๕ ชั้น คือ คำถามนำ ๒ แบบ แบบอนุโลมปุจฉาและ แบบปฏิโลมปุจฉา

๑.๑ ชั้นรูปนา-อนุโลมรูปนา-ปฏิโลมรูปนา

๑.๒ ชั้นอนุโลมปาปนา

๑.๓ ชั้นอนุโลมโรปนา

๑.๔ ชั้นปฏิโลมปาปนา

๑.๕ ชั้นปฏิโลมโรปนา

๒. ปฏิกัมมจตุกกะ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

๒.๑ ชั้นอนุโลมปาปนา

ที่ไม่สำเร็จมาจากเหตุ) เพราะตั้งอยู่โดยปราศจากการเกิดดับ
เป็นวาทะของอุตตราปลกະนิกาย

๒. วิธีการ วิธีการของคัมภีร์กถาวัตถุประกอบด้วย
นัย ๘ นัย ที่เรียกว่า อัญจมุขนัยหรืออัญจกนิคคนัย
แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายอนุโลมปัจจนิกะ ตอบรับและตอบ
ปฏิเสธ และฝ่ายปัจจนิกานุโลมะ ตอบปฏิเสธและตอบรับ
ฝ่ายละ ๔ นัย แต่ละนัยแบ่งเป็น ๕ องค์ และแต่ละองค์ยัง
แบ่งย่อยออกไปอีกเป็นองค์ละ ๕ ชั้นบ้าง ๔ ชั้นบ้าง

การแบ่งย่อยภายในของแต่ละนัยและแต่ละองค์ของ
อนุโลมปัจจนิกะและ ปัจจนิกานุโลมะ

๑. อนุโลมปัจจนิกะ หรือ ปัจจนิกปัจจนิกะ แบ่งเป็น
๕ ชั้น คือ คำถามนำ ๒ แบบ แบบอนุโลมปุจจาและ
แบบปฏิเสธปุจจา

๑.๑ ชั้นรูปนา-อนุโลมรูปนา-ปฏิเสธรูปนา

๑.๒ ชั้นอนุโลมปาปนา

๑.๓ ชั้นอนุโลมโรปนา

๑.๔ ชั้นปฏิเสธโลมปาปนา

๑.๕ ชั้นปฏิเสธโลมโรปนา

๒. ปฏิกัมมจตุกกะ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

๒.๑ ชั้นอนุโลมปาปนา